

UNIVERZITET U SARAJEVU

FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

ODSJEK: SOCIJALNI RAD

STAVOVI MLADIH U BH DRUŠTVU O BRAKU I PORODICI

-magistarski rad-

Kandidat/kinja:

Emra Sinanović

Broj indeksa: 732/II-SW

Mentor:

Prof.dr Sanela Šadić

Sarajevo, januar 2022. godine.

SADRŽAJ

UVOD	1
I METODOLOŠKI OKVIR RADA	3
1. Problem istraživanja	3
2. Predmet istraživanja.....	4
3. Cilj istraživanja	4
3.1.Naučni cilj istraživanja	5
3.2.Društveni cilj.....	5
4. Sistem hipoteza.....	5
5. Metode istraživanja.....	6
II TRANSFORMACIJA PORODICE I (DE)STABILIZACIJA	7
2.1.Pojmovno određenje porodice	7
2.2. Porodica kroz historijski aspekt	10
2.2.1. Historijat nastanka savremene porodice.....	11
2.2.2.Stavovi naučnika o uzrocima nastanka savremene porodice	12
2.2.3.Etapa razaranja materijalne osnove patrijarhalizma	13
2.2.4.Period stabilizacije demokratskog modela porodičnog života.....	16
III BRAK KAO TEMELJ PORODIČNOG ŽIVOTA	19
3.1.Pojmovno određenje braka	19
3.2.Raspodjela moći u bračnoj zajednici.....	20
3.2.1.Raspodjela moći u braku i transformacija partnerskih odnosa	22
3.3.Ženska potčinjenost i nejednakost.....	23
3.4.Kvalitet bračnog odnosa i zajednice	25
3.4.1.Lični faktori i bračna kvaliteta	26

3.4.2.Teorije bračne kvalitete.....	28
3.5.Ravnopravnost polova i rodna jednakost u Evropskoj uniji.....	29
3.6. Mjerenje rodne ravnopravnosti u Evropi	32
3.7.Pregled dosadašnjih istraživanja	38
IV REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	48
ZAKLJUČAK.....	70
LITERATURA	75
PRILOZI.....	81

UVOD

Oduvijek su se muškarac i žena udruživali da bi rađali i odgajali djecu. Međutim, brak, njegovo poimanje, uloga i značaj se stalno mijenja. Iskustvo braka i porodice kakve poznajemo danas rezultat je značajnih društvenih promjena. Često možemo čuti kako je "tradicionalni brak" u opasnosti. „Tradicionalna“ ideja braka i porodice, kroz vrijeme i kulturu, postala je mit, te se može slobodno reći da je neophodno jako puno truda i odricanja kako bi se ostvarila tradicionalna porodica u savremenim uslovima života. (Matejčić, 2013:1).

„Kada je u 18. stoljeću počeo jačati građanski stalež, čija društvena moć više nije bila nužno utemeljena na nasljedstvu i zemljoposjedništvu, počela se mijenjati i funkcija braka. Iz tog perioda, tačnije od Francuske revolucije, potječe i institucija braka kakvu danas poznajemo. Tek nakon Francuske revolucije država je počela masovno registrirati obred vjenčanja kao formalno priznatu zajednicu, u pravilu heteroseksualnog para“. (Matejčić, 2013:1).

„Svrha braka je uvijek bila društvena kontrola seksualne prakse odraslih, primarno žena: normiranje i discipliniranje, usmjeravanje nataliteta te održavanje klasne nejednakosti, a u cilju uredene reprodukcije društvene zajednice kako bi se održala socijalno-klasna reprodukcija društvenog sistema“. (Matejčić, 2013:1).

Pojam univerzalnost braka unutar različitih društava i kultura je pripisana brojnim osnovnim društvenim i ličnim potrebama kojima daje društveno prihvaćeni okvir kao što su regulacija i zadovoljavanje seksualnih nagona, podjela rada između spolova, ekomska proizvodnja i potrošnja te zadovoljenje ličnih potreba pojedinca za privrženošću, položajem u zajednici i ljudskim društvom (Anonimno, 2016). Najvažnija funkcija braka gotovo sigurno proizlazi iz osnovne ljudske potrebe za stvaranjem potomstva tj. prirodnog nagona za biološkim razmnožavanjem, brige o potomstvu te njihovom obrazovanju i socijalizaciji kao i uređivanjem problema nasljeđivanja i ličnog porijekala svakog pojedinca (Hadžić, 2021:5-6).

Porodica kao institucija i primarna društvena grupa je doživjela niz promjena. Na primjer, porodice su bile mnogobrojnije u prošlosti nego danas, bilo je manje vanbračnih zajednica, vanbračne djece i bilo je manje vanbračnih odnosa. Čak je i istopolni brak, iako relativno rijetkost, prihvaćen u nekim kulturama pod određenim uvjetima (Coontz, 2004:974). U posljednjih 150 godina, navedene pojave (češća vanbračna zajednica, češći vanbračni odnosi, više razvoda, itd.) su dovele do promjena braka u BiH i do promjene značenja porodice u bosanskohercegovačkom društvu. Nije neuobičajeno da se u političkim, ili vjerskim raspravama čuje da ovi promijenjeni pogledi na brak i roditeljstvo erodiraju

porodicu i prijetnja su društvu. Postavlje se pitanje da li je to zaista tako? Drugi ovu promjenu vide kao dah svježeg zraka i dobrodošlu reformu društvenih odnosa. Brak i porodica se stalno mijenjaju i s vremenom ih treba redefinirati.

Brak u Bosni i Hercegovini se pojmuje kao vid društvene ustanove, temelja porodice i zajednice u cjelini. Dok u pravnom smislu u BiH brak se definiše kao zakonom uređena „životna zajednica muškarca i žene“. (Porodični Zakon FBiH, Član 6).

Kakav je danas stav mladih o braku u BiH? U ovom istraživanju cilj je ispitati stavove mladih u BiH prema braku i porodici i kakve efekte to može imati na porodicu i roditeljstvo, kao i kreiranje porodičnih politika u budućnosti.

I METODOLOŠKI OKVIR RADA

1. Problem istraživanja

Društvene promjene u savremenom sociokулturnom kontekstu donose i promjene kada se govori o porodičnom životu. Za razliku od prošlih vremena, mladi danas imaju značajno veće preferencije prema obrazovanju, uspjehu i materijalnoj sigurnosti, a tek onda traže ljubav i posvećuju se porodici. Zbog toga mnogi smatraju da je novo doba promijenilo tradicionalne vrijednosti i da mladi imaju potpuno drugačiju sliku o porodici i braku za razliku od svojih roditelja. Svjesni smo da je porodica početak našega života – mjesto gdje učimo hodati, razmišljati i gdje postajemo ono što smo danas.

Mladi su otvoreniji i skloniji prihvatanju trenda zapadnih zemalja, odnosno individualnim slobodama, zajedničkom životu prije sklapanja braka i vanbračnom roditeljstvu. Ovo nisu pitanja koja se vezuju samo za individualne izvore, već i na pitanja brige o članovima porodice, uže i šire. Prema dosadašnjim istraživanjima autora koji se bave ovim pitanjem, uočava se da autori sugeriraju kako će u budućnosti sve više parova živjeti u kohabitaciji, prije nego se vjenčaju (npr. Barich i Bielby, 1996; Lye i Waldron, 1997; Puljiz, 2005; Thornton i Philipov, 2009.) Coast (2009) navodi da se povećanje broja parova koji žive u kohabitaciji događa usporedo sa velikim demografskim promjenama (Bartolac, 2013).

Autori navode kako se buran demografski razvitak u tim zemljama ogleda u tim trendovima drastičnog pada stope zasnivanja formalnog braka, kao i pada fertiliteta, zatim izrazitog odlaganja zasnivanja braka za kasnije godine života, te rađanje prvog djeteta, značajnog porasta broja izvanbračnih zajednica (kohabitacija) i porasta izvanbračnog rađanja djece te visoke stope razvoda i sve većeg broja jednoroditeljskih porodica (Bobić, 2004 prema Bartolac, 2013). Smanjena stopa zasnivanja formalne bračne zajednice može biti i posljedica ekonomске situacije, pogotovo kada se govori o bosanskohercegovačkom društvu, koja se može vrlo negativno odraziti na svakodnevni život i planiranje zasnivanja porodice mladih ljudi. Akrap i Živić smatraju da se visoka stopa nezaposlenosti ili niski prihodi odražavaju na nemogućnost mladih da osiguraju vlastiti stambeni prostor, koji predstavlja preduslov za samostalnost i sigurnost (Bartolac, 2013).

2. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživannja upravo su stavovi mladih u bh. društvu o braku i porodici.

U okviru predmeta istraživanja govorit će se o sljedećim pitanjima:

- Koje godine mladi smatraju primjerenim za brak?
- Da li cijelokupna ekomska situacija u zemlji i visoka stopa nezaposlenosti utiče na njihove stavove o braku i porodici?
- Da li mladi smatraju da vlastiti stambeni prostor kao preduslov za samostalnost predstavlja uslov za stupanje u brak i planiranje porodice?
- Kakav je stav mladih o braku kao tradiciji?
- Šta za mlađe ljudi uopšte predstavlja brak?
- Kakav je stav mladih o kohabitaciji, odnosno da li su tradicionalno opredjeljeni ili prihvataju savremene trendove?

3. Cilj istraživanja

Generalni cilj istraživanja jeste ispitati stavove mladih o braku i porodici, da li je u našoj zemlji prisutan trend opadanja sklapanja brakova, te time steći uvid da li mladi u bh. društvu percipiraju brak i porodicu kao značajnu, koje uvjete smatraju presudnim kako bi se odlučili za sklapanje braka i formiranje porodice, u kojoj mjeri se cijelokupna ekomska situacija u zemlji i visoka stopa nezaposlenosti odražava na njihove stavove.

Dok većina zakonodavstava u modernom svijetu prepostavlja kako bračni partneri stupaju u brak slobodnom voljom na temelju vlastitog izbora, to nije uvijek slučaj, a u povijesti je bio prije izuzetak nego pravilo. Umjesto toga su izbor bračnih partnera vršili članovi njihovih porodica, a glavni su motivi obično bili ekonomski i nisu uzimali u obzir želje ili osjećaje budućih supružnika. Takvi se brakovi zovu ugovoreni brakovi. Da li u našem društvu danas ima takvih brakova, i to ćemo saznati u toku ovog navedenog istraživanja (Anonimno, 2016).

3.1.Naučni cilj istraživanja

Iako u naučnom smislu nižeg ranga, naučna deskripcija kao cilj, u ovoj oblasti ima veliki značaj u smislu aktuelnosti, atraktivnosti teme, a i potencijalno praktični značaj. Proširivanje saznanja o braku i porodici i njenom uticaju na mlade iako deskriptivno, obogaćuje saznanja (kvantitativna i kvalitativna) o jednom segmentu ovog globalnog problema. Naučni cilj istraživanja odnosi se na potrebu sticanja saznanja koje će omogućiti potpunije shvatanje i razumijevanje braka i porodice od strane mladih ljudi.

Također, s naučnog aspekta ovaj rad može pomoći i kolegama o informisanju na navedenu temu.

3.2.Društveni cilj

U našoj društvenoj zajednici zbog cjelokupnog političkog i društveno prilično negativnog ambijenta prisutni su brojni problemi, koji se odražavaju i na brak i stvaranje porodice.

Mnogi mlađi ljudi su sprječeni da stupi u brak iz razloga što su nezaposleni, nemaju podrške od strane države. Društveni cilj ovog istraživanja odnosi se na potrebu iskazivanja ovog problema i njegovih karakteristika, kao i podizanje društvene svijesti o njegovoj rasprostranjenosti i ozbiljnosti, kako bi sama društvena zajednica mogla spoznati važnost braka i porodice.

4.Sistem hipoteza

Generalna hipoteza:

Porodica i potomstvo su vrlo visoko rangirani na skali društvenih vrijednosti mlađih u Bosni i Hercegovini.

Pomoćne hipoteze

H1: Stavovi mlađih o braku i porodici uveliko zavise od obrazovnog nivoa

H2: Roditeljstvo je i dalje jedan od životnih prioriteta mlađih

H3: Mlađi sve kasnije stupaju u brak

5.Metode istraživanja

U okviru nekog istraživanja metode predstavljaju način organizovanja jednog problema i pronalaska najefikasnijih puteva njegovog rješavanja. Nijedna metoda nije dovoljna sama sebi. Djelotvornost svake od metoda uslovljena je širinom njenih korelacionih didaktičkih veza. Ukoliko u određenoj situaciji djeluje više osmišljenih korelaciono povezanih metoda, utoliko je efekat rada bolji, njegovi rezultati vrijedniji, a funkcija metoda potpunija.

Analiza sadržaja, kao osnovna logička metoda u ovom radu će biti primjenjena u svim tematskim cjelinama, kako bi se rasvjetlili svi aspekti djelovanja bračnog života na čovjeka. Dakle, analiza je metod koji se proteže kroz rad od uvoda do zaključka.

Sintetički metod je također neophodan u svim dijelovima istraživanja radi povezivanja analiziranih pojava u cjelovit prikaz uzroka i posljedica. Posebno će biti korišten u istraživačkom dijelu rada.

Dedukcija i indukcija su nezaobilazne naučne metode za izvođenje opštih zaključaka iz analiziranog sadržaja. Samim time ova metoda će se koristiti u dijelu „Zaključak“:

Tehnike za prikupljanje podataka

Izvori za prikupljanje podataka su domaća i strana literatura na temu brak i porodica. Zbog aktuelnosti teme koristila se strana i domaća literatura te informacije iz internet članaka, kao i stručnih članaka

II TRANSFORMACIJA PORODICE I (DE)STABILIZACIJA

2.1.Pojmovno određenje porodice

„Porodica“ je samo jedna riječ a sastoji se od mnogo značenja. Većina ljudi na različite načine definiše porodicu i njen značaj. Međutim treba imati na umu da se porodice razlikuju u pogledu ekonomskih, kulturnih, socijalnih i mnogih drugih aspekata, ali ono što svaka porodica ima zajedničko jeste da ljudi koji svoju zajednicu zovu porodicom jasno pokazuju da su međusobno povezani sa ljudima unutar te porodice, tj. ti su ljudi na neki način važni prema osobi koja ih naziva svojom porodicom. Odgovor na pitanje "šta znači porodica?" je teško odgovoriti i veoma je subjektivno. Najranija definicija obitelji ili porodice označavala je "grupu osoba u službi pojedinca". Riječ obitelj je nastala od glagola obitavati a označavala je stan ili mjesto gdje se obitava, živi. Kasnije je to značenje prošireno na skupno ili zajedničko življenje (Brajša, 2009).

U savremenoj upotrebi porodica može da se odnosi na grupu ljudi ili grupu stvari kao što su hemijska jedinjenja, povezani jezici, biljke i životinje i ljudi koji mogu ili ne mogu dijeliti potomstvo. Porodica se često sreće u zakonskoj upotrebi, ali čak i u okviru žargona zakona nije ograničena samo na jedno značenje. U mnogim pravnim kontekstima porodica označava "osobe povezane s krvljtu, brakom ili usvojenjem", ali u drugoj definiciji može biti nešto šira, obuhvatajući grupe pojedinaca koji nisu povezani ovim stvarima (Brajša, 2009).

Porodicu također možemo definisati kao društvenu grupu koja se obično sastoji od jednog ili dva roditelja i njihove djece. Iako je ova definicija dobra startna tačka, postoji nekoliko savremenih porodičnih struktura koje su isključene ovom definicijom, kao što su parovi bez djeteta ili druge varijacije u porodičnoj jedinici. Druga definicija se odnosi na dvoje ili više ljudi koji dijele ciljeve i vrijednosti , imaju dugoročne obaveze jedni s drugima i obično žive u istom stanu (Brajša, 2009).

Tradicionalnu porodicu čine otac, majka i djeca. Ovaj oblik porodice možemo nazvati uobičajenom, ili normalnom porodicom. Međutim, 21. vijek pokazuje različite strukture, neke vrlo različite od standarda iz prošlosti (Brajša, 2009).

Danas djeca često odrastaju u porodicama sa jednim roditeljem, često u uslovima razvoda roditelja (kada dijete naizmjenično biva pod starateljstvom jednog od razvedenih roditelja), pa čak i u porodicama sa homoseksualnim roditeljima. Neke porodice se odlučuju da nemaju djecu, ili ne mogu imati djecu zbog neke medicinske ili emocionalne barijere. Ideja da roditelji i djeca sačinjavaju

"normalnu", ili "tradicionalnu" porodicu su osnovna definicija, međutim, kako bi se tačno priznale druge porodične strukture, neophodna modifikovati postojeće definicije u skladu sa navedenim promjenama porodične strukture (Brajša, 2009).

Porodična struktura se uveliko promijenila u posljednjih nekoliko decenija. Porodica više nije standardna a stvoreno je i nekoliko varijacija u porodici.

Prema Sharma (2013), prvi oblik prodice je nuklearna porodica. To je tradicionalna porodična struktura a čine ju roditelji i djeca. Djeca u nuklearnoj porodici mogu biti biloški ili usvojeni potomci bračnih parova. Ovako definisana, nuklearna porodica se nekada često držala kao najosnovniji i univerzalni oblik društvene organizacije. Riječ "nuklearna" je izabrana, što predstavlja bračni par koji formira "nukleus" porodice, prema postojećim klasifikacijama strukture porodice. Nastavljajući sa riječju „nukleus“, istraženi su termini iz atomskog svijeta kako bi se proširile analogije na tipove porodičnih struktura. Na primjer, proton bi bio nepotpuna jezgra, usamljena egzistencija. Elektroni bi bili nešto izvan nukleusa, tj. Bračni par (jezgra) nije tu. Atom bi imao samo jedno jedro i možda više elektrona. Dva jezgra ne mogu biti tamo u atomu, to bi morao biti molekul. Dakle, prisustvo dva bračna para čini porodičnu "molekulu". Ovdje se može pojasniti da su termini iz fizike izabrani ovdje samo za nomenklaturu predloženih porodičnih tipova (Sharma, 2013: 310). Subnuklearna porodica je fragment bivše kompletne nuklearne porodice, kao što je udovica sa svojom neoženjenom djecom. To se može dogoditi zbog smrti, razdvajanja i razvoda.

Stevanović (2000) definiše potpunu porodicu kao porodicu koju sačinjavaju oba roditelja i djeca i koji žive u zajedničkom domaćinstvu. „Potpuna porodica je najprisutnija u vrijeme rađanja, odrastanja i školovanja djece, sve dok odrasla djeca ne zasnuju svoju obitelj“ (Stevanović, 2000:223).

Podoblici su :

- biološka,
- socijalna,
- nepotpuna,
- adoptivna porodica i
- porodica nastala uz medicinsku pomoć (Stevanović, 2000).

Biološka porodica je bračna ili izvanbračna zajednica žene i muškarca s biološkim potomstvom.

Socijalna porodica jeste zajednica odraslih bez djece. Dok većina ljudi misli o porodici uključujući i djecu, postoje parovi koji ili ne mogu ili nisu se odlučili da imaju djecu. Porodica bez djeteta je ponekad "zaboravljena porodica", jer ne zadovoljava tradicionalne standarde koje je postavilo društvo. Porodice bez djeteta sastoje se od muža i žene koji žive i rade zajedno. Mnoge porodice bez djeteta preuzmu odgovornost vlasnika kućnih ljubimaca ili imaju ekstenzivan kontakt sa svojim malim rođacima kao zamjenu za njihovu djecu.

Prema Ljubetić (2007) posebnu kategoriju porodica čine porodice koje su zbog prirode posla ostale samo s jednim roditeljem.

Nepotpuna porodica sastoji se od jednog roditelja koji samostalno podiže jedno ili više djece. Porodica s jednim roditeljem često je majka sa svojom djecom, iako su i pojedini očevi. Porodica s jednim roditeljem je najveća promjena koju je društvo vidjelo u pogledu promjena u porodičnim strukturama. Postoje slučajevi kada jedna majka odgaja četvoro djece što je jako teško jer ona sama mora priuštiti sve svojoj djeci, mada u takvoj jednoj porodici svi su bliski pa zajednički rješavaju probleme i ostale obaveze kao što su dijeljenje kućnih poslova. Ovakve porodice često imaju ograničene prihode i mogućnosti u mnogim slučajevima, iako mnoge porodice sa jednim roditeljem imaju podršku od rođaka i prijatelja.

Adoptivnu porodicu čini posvojitelj s posvojenim djetetom. Bračna ili izvanbračna zajednica s djecom koja biološki ne potiču od osoba koji su njihovi roditelji u socijalnom smislu naziva se porodica koja je nastala uz medicinsku pomoć.

Drugi oblik je reorganizirana porodica. Podoblici te porodice su:

- Preko polovine svih brakova završava se razvodom, a mnogi od ovih osoba odluče da ponovo osnuju porodicu. To je tzv. uzastopna porodica koja nastaje kada nakon prethodnog braka bivši supružici zasnivaju novi brak te na taj način mijenjaju strukturu porodice. Sastoje se od novog muža i žene i njihove djece iz ranijih brakova ili odnosa. Ovakve porodice su uobičajene kao i nuklearne porodice, iako imaju tendenciju da imaju više problema, kao što su period prilagođavanja i pitanja discipline. Uzastopne porodice treba da nauče da rade zajedno i također da uče iz svojih ranijih iskustava kako bi se osiguralo da ove porodične jedinice funkcionišu glatko.
- Porodice zajedničkog življenja tzv. komune i zajednice osoba istog spola-kada su u zajednici osobe istog spola, bilo da posvajaju dijete ili ne.

Treći oblik je proširena porodica. To je porodična struktura koja se sastoji od dva ili više odraslih koji su u vezi, bilo krvnoj ili braku i žive u istom domu. Proširena porodica je grupa nuklearnih ili zajedničkih porodica ili oboje, gdje su svi članovi agnostički povezani i žive zajedno u istom domu. Iako je svaka jedinica proširena porodica je ekonomski nezavisna, ali ima široko značenje kontrole nad članovima. (Sharma 2013:310). Ova porodica uključuje mnoge rođake koji žive zajedno i rade na zajedničkim ciljevima, kao što su podizanje djece i održavanje dužnosti u domaćinstvu. Mnoge proširene porodice uključuju rođake, tetke ili amidže zatim bake i djedove koji žive zajedno. Ova vrsta porodične strukture može se formirati zbog finansijskih poteškoća ili zbog toga što stariji srodnici nisu u stanju da se sami brinu o sebi. Takve porodice postaju sve češće u savremenom svijetu.

Podoblici su:

- trogeneracijska-takvu porodicu čine roditelji, djeca, bake i djedovi,
- srodička-uz roditelje i djecu, tu su i pripadnici iste generacije amidže, dajdže..
- poligamna porodica-jedan od supružnika ima više supružnika (Sharma, 2013).

U sociologiji porodice pitanje autoriteta je uvijek razmatrano u kontekstu patrijahalne porodice. Autoritet i patrijahalna porodica gotovo da su sinonimi. Pod patrijahalnom porodicom se podrazumijeva onaj oblik porodice u kome se ističe autoritarna vlast oca porodice nad članovima porodice. On se priznaje i prihvata kao sam po sebi razumljiv i neproblematičan (Sharma, 2013).

Klasičan oblik patrijahalne porodice vezuje se uz antičku rimsku instituciju *pater familias* ili otac porodice, kroz koju se iskazuju apsolutna ovlaštenja očeva da upravljaju i vladaju nad životom i smrti svojih podčinjenih članova. Žene iz patricijskih kuća su uživale određeni stepen prava i sloboda kao pravo da nasledjuju očeve, pravo na brzu razvodnu proceduru i pravo na ponovnu udaju (Sharma, 2013).

2.2. Porodica kroz historijski aspekt

Porodica se kroz historiju stalno mijenjala. Kada sagledamo porodice u prošlosti možemo primjetiti da su bile dosta veće tj. brojnije nego danas. Zato što je pod istim krovom živjelo više porodica tako da je brojnost zavisila i od poroda drugih članova u zajednici. Bilo je prirodno tako reći sasvim

normalno da u jednoj porodici žive zajedno pradjedovi, djedovi, bake, roditelji, sinovi i unuci. Porodična tradicija i važnost rodbinskih veza u prošlosti su imale veliku važnost za razliku od onih koje svjedočimo danas i kada rodbinske veze slabe a pojedinci teže ličnoj afirmaciji, unapređenju vlastitog znanja i vještina (Turčilo i sar., 2014/2015).

Također je u prošlosti vrlo važan bio vođa ili starješina koji je određivao pravila i raspoređivao poslove i obaveze unutar zajednice. Danas je dosta drugačije. Možemo zaključiti da se prosječna porodica sastoji od pet članova gdje se poštuje svaka ličnost ponaosob, njihovi stavovi, želje te se njeguje smisao za vlastitu slobodu (Turčilo i sar., 2014/2015).

Međutim u takvoj jednoj porodici postoji sve češće nepoštivanje roditelja, koji su izgubili neke svoje ovlasti. U prošlosti su ljudi stupali u brak dosta ranije i imali su više djece. U modernom svijetu žene su nezavisnije jer rade, većina njih kasno stupa u brak. Ali danas je u porodici manje komunikacija zbog računara i interneta (Turčilo i sar., 2014/2015).

2.2.1. Historijat nastanka savremene porodice

Savremena porodica prolazi kroz velike promjene, pogotovo unutar patrijarhalnih zajednica u koje spada i bosanskohercegovačko društvo. Preciznije kazano, “dekonstrukcija” patrijarhalnog tipa porodice počela se intenzivnije odvijati od 60-ih godina prošlog stoljeća kada je, prema nekim analitičarima, “nastupio nov, drugi revolucionarni tok porodičnih promjena koji u centar stavlja pojedinca” (Milić, 2001), a što se dodatno ubrzalo početkom 21. stoljeća i to u smislu aktualnog, globalno preferirajućeg liberalizma i individualizma gdje se, između ostalog, stimuliraju “velike raznolikosti unutar porodičnih modela”.

To se, vrlo prepoznatljivo, ogleda u: osjetnom produženju starosne dobi pri stupanju u brak, povećanom broju razvoda brakova, narastanju vanbračnih zajednica i uvećanju broja vanbračne djece, sve češćim jednoroditeljskim porodicama, većem broju samaca, skidanju stigma sa homoseksualnih odnosa, promjeni odnosa između roditelja i djece, itd. Dakle, ne radi se ovdje samo o formalno-strukturalnim promjenama unutar porodice, tj. atomiziranju tradicionalnih porodičnih zajednica i smanjenju prosječnog broja njihovih članova, nego i o redefiniranju karaktera unutarporodičnih odnosa (muž - žena, roditelji - djeca, mlađi - stariji, rodbina - bliža i dalja), u pogledu porasta broja urbanih u odnosu na ruralna domaćinstva, narastanja tzv. useljeničkih porodica itd. (Turčilo i sar., 2014/2015).

Moderna porodica je postepeno nastajala tokom razvoja kapitalističkog društva, urbanizacije i opšteg tehnološkog napretka. Njen nastanak je vezan za nastanak radničke klase i humane i tehnološke inteligencije. Zato je i označavaju kao radničko-službeničku porodicu. Ona je, također, rezultat velike urbanizacije i nestajanju seoskih naselja (industrijska porodica). Ona je nastala u okviru patrijarhalne porodice uporedo sa polarizacijom građanskog društva i formiranjem novih klasnih struktura. Iz tog razloga je brzina njenog formiranja srazmjerna dinamici industrijalizacije i uvećanju radničko-službeničkih slojeva u građanskom društvu. Lako se može uočiti da ona ne predstavlja samo čistu radničku porodicu, već i druge prelazne oblike porodice (službeničku, mješovitu-polutansku i dr.). Načini transformacije patrijarhalne porodice u savremenu porodicu nisu bili isti, a ni danas nisu svuda isti. Oni su uslovljeni nizom posebnih historijskih, socijalnih, kulturnih, vjerskih i drugih faktora (Turčilo i sar., 2014/2015).

2.2.2. Stavovi naučnika o uzrocima nastanka savremene porodice

Američki sociolog V.F. Ogbarn smatra da postoji pet uzroka koji opredjeljuju preobražaj porodice. Prvi je vezan za karakteristike sredine u kojoj porodica živi. Ako je zajednica manja, porodica ima više zadataka nego kada živi u višemilionskom gradu gdje postoje adekvatne službe za obavljanje raznih zadataka. Drugi faktor je vezan za privredu i produkciju. Ako je proizvodnja vezana za samu porodicu, onda to osnažuje porodicu kao instituciju. Treći faktor odnosi se na tehničke izmjene. Pronalasci mijenjaju dimenzije društva i porodice i strukturu ekonomskih procesa.

Oni također utiču na promjenu načina porodičnog života, kao što je slučaj sa električnom strujom i automobilom. Zatim dolazi četvrti faktor koji se zove društvena kontrola. Pošto se u okviru porodice obavljaju polna funkcija i funkcija podizanja djece, obje ove pojave imaju veliki značaj za društvo, a pošto su tjesno vezane za moral, društvo ih nadgleda i sankcionise. Peti faktor predstavlja nejednaka brzina promjena. Prvo nastaju tehnološke inovacije i ekonomske promjene, pa onda ideološke, pravne i moralne. Ovih pet faktora, prema Ogbarnu, uticali su da porodica u modernoj epohi na Zapadu, naručito u velikim gradovima, u velikoj mjeri izgubi sljedeće funkcije: zaštitnu, proizvođačko-ekonomsku funkciju, vjerska ovlaštenja, značajan dio rekreativne aktivnosti, otprilike polovinu vaspitne funkcije nad djecom, porodični statut.

Prema tome, Ogbarn u ovom samostalnom i drugim radovima zajedno sa Nimkofom smatra da postoji direktna veza između porodičnih promjena i osnovnih tendencija procesa industrijalizacije, koji se manifestuje prije svega u tehničkom razvijanju i razvijanju naučnih dostignuća, kao i u paralelnom

procesu ekonomskih inovacija i preobražaja koji pomijeraju ekonomsku produkciju iz okvira porodice na institucije van nje: preduzeća, fabrike itd. (Đorđević, 1985:45)

Brak kao institucija donosi mnogobrojne prednosti i stanovništvo BiH zastupa isti stav. Prema istraživanju Turčila i sar. (2014) došlo se do rezultata da prednost života u braku vidi većina ispitanika, s tim što to za 50,8% "osigurava više odgovornosti među partnerima", 16,1% smatra da "brak osigurava više odgovornosti za djecu", 11,8% ističe da se "u bosanskohercegovačkom društvu brak više poštuje od vanbračne zajednice", dok 4,3% misli da "brak donosi veću finansijsku sigurnost". S druge strane, prednost vanbračne zajednice u odnosu na bračnu, vidi mnogo manji broj ispitanika, s tim što 24,6% smatra da se tako "lakše prekidaju međusobni odnosi" među partnerima, za 20,4% to pruža "nezavisnost partnerima", 9,8% u tome vidi "više prostora za izgrađivanje karijere", za 8,1% je to "prednost u rješavanju međusobnih nesporazuma", dok se preko 20,1% uzdržalo od bilo kakvog odgovora.

U pogledu najboljih godina za stupanje u bračnu zajednicu, kad je riječ o ženama, najveći broj ispitanika, oko 55%, smatra da je to od 25 do 29 godina, 21% misli da je to period od 21 do 24 godine, 30 godina 6,5%, a nije se izjasnilo oko 11% anketiranih. Slični su odgovori i u procjeni najbolje životne dobi muškaraca prilikom stupanja u bračnu zajednicu (Turčilo i sar., 2014., str. 145).

Prema studiji Turčila i sar. (2019), situacija sa demografijom mladih je danas još i gora u Bosni i Hercegovini i nije se popravila. Socio-ekonomska situacija je poražavajuća – 60% mladih je bez posla, visok procenat traži posao bez uspjeha, preko polovine djece iz socijalno ugroženih porodica ne nastavlja školovanje nakon osnovne škole, itd. Postoji izražen fenomen negativnog nataliteta i odliva mozgova i osipanja radno sposobne populacije u najproduktivnijim godinama, te zemlja ostaje bez stručnjaka, a društvo je u prosjeku sve starije. To uzrokuje napuštanje patrijarhalno organizirane tradicionalne porodice, sa smanjenjem broja članova u porodici (manje djece), sa sve više razvoda, samohranih roditelja i vanbračnih azjednica (Turčilo i sar., 2019).

2.2.3.Etapa razaranja materijalne osnove patrijarhalizma

Prema Turčilu i sar. (2014), u prvoj etapi (do početka 20. vijeka), do raslojavanja društva i do razbijanja patrijarhalne porodice dovode zakoni kapitalističke ekonomike i njeni pratnici. Razvoj porodice od nastanka kapitalizma pa do šezdesetih godina je bio intenzivan. Zakoni kapitalističke ekonomike snažno djeluju i na porodične odnose. Društveni odnosi se drastično mijenjaju sa prerastanjem agrikultурne i zanatske proizvodnje u industrijsku. Vrši se polarizacija društva.

Stvara se ogroman industrijski proletarijat. I na selu se vrši raslojavanje: pauperizovani seljaci odlaze u gradove, ostavljajući svoje porodice, bacaju se u vrtlog novog života. Njihove žene i djeca često su prepušteni sami sebi.

Patrijarhalna seoska porodica doživljava duboku krizu. Kapitalistički odnosi mijenjaju i poljoprivredu, dolazi do stvaranja siromašnih seoskih slojeva društva s jedne i buržoazije, na drugoj strani. Ovo preslojavanje društva na selu mijenja do tada čvrstu, zatvorenu patrijarhalnu porodicu.

Glavne porodične promjene se ipak dešavaju u urbanoj porodici. Grad je uvijek bio daleko veće žarište klasnih i društvenih sukoba i dubokih potresa koji su iz temelja ljudjali kapitalizam kao sistem i njegove socijalne i političke institucije. Kapitalizam dovodi do opšte životne nesigurnosti, sitni proizvođači nepovratno odlaze u proletarijat, što dovodi do nastanka ozbiljnih promjena u porodičnim odnosima.

Gradski proletarijat sve više raste uslijed priliva iz svih društvenih klasa, posebno sa sela. Burni razvitak industrije, pored relativnog napretka, donosi višestruke socijalne probleme (Turčilo i sar., 2014.).

Uglavnom su ekonomski razlozi ti koji dovode do krize u porodici. Kapitalizam ima i svoje negativne strane, od kojih su neke niske nadnike radnika i niži životni standard. Posebno je prisutna opšta životna nesigurnost kao posljedica nestabilnosti kapitalističke privrede: česte krize kapitalizma, gubljenje posla, onesposobljavanje na radu, bolesti i dr. Porast kriminala i prostitucija predstavljaju pojavu koja prati kapitalizam. Alkoholizam, inzvaredno snažna dinamika gradskog života, jeftine razonode i perverzna literatura odvraćaju ljudi od porodice i gone ih u traženje čulnih zadovoljstava van braka (Turčilo i sar., 2014.).

Današnji uslovi stanovanja, loša ekomska situacija, loši uzori u medijima, štampi, televiziji, internetskim izvorima, itd. ne pogoduju zasnivanju tradicionalne porodice, sa patrijarhalnim normama. Sa moralnog stanovišta, moderno društvo ne obezbjeđuje adekvatne uslove za razvijanje porodičnih odnosa i zasnivanje porodične zajednice. Zasnivanje porodične zajednice je jako zahtjevno i prepuno potrebe za samoodricanjem, te mladi ljudi mnogo češće izbjegavaju zasnivanje porodice. Loša ekomska situacija i nemogućnost emancipacije to dodatno pogoršavaju (Turčilo i sar., 2014.).

Za potpunu stabilizaciju demokratskog modela još nisu bili stvoren svi neophodni uslovi. Društvo još nije bilo spremno da porodici obezbijedi minimalnu socijalnu sigurnost, potreban standard,

ustanove koje će olakšati emancipaciju žene i sigurnost djece zaposlenih roditelja, broj zaposlenih žena još je relativno skroman, i dalje preovladava mišljenje da žena treba da radi samo iz velike nužde, veze sa selom i seljačkim mentalitetom još su dosta snažne. Postoji, generalno, negativan prirodni priraštaj (Tabela 1.) (ASBiH, 2021).

Tabela 1. Kretanje stanovništva Bosne i Hercegovine u periodu od 2010. do 2019. godine (ASBiH, 2021)

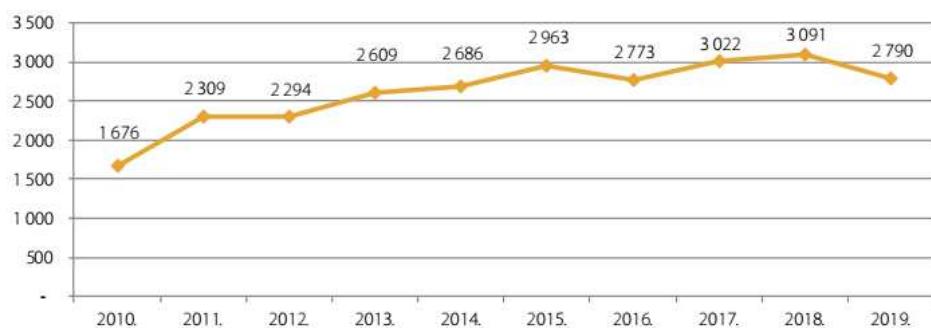
	Živorodeni		Umrlji		Prirodni priraštaj
	Ukupno	Muškarci	Ukupno	Muškarci	
2010.	33 528	17 277	35 118	17 900	-1 590
2011.	31 811	16 531	35 028	17 965	-3 217
2012.	32 547	16 790	35 817	18 436	-3 270
2013.	30 684	15 835	35 662	18 217	-4 978
2014.	30 268	15 597	35 980	18 360	-5 712
2015.	29 770	15 308	38 150	19 219	-8 380
2016.	30 183	15 716	36 571	18 542	-6 388
2017.	30 200	15 674	37 979	19 186	-7 779
2018.	29 467	15 268	37 744	19 007	-8 277
2019.	28 360	14 806	38 829	19 787	-10 469

Trend sklapanja brakova i razvoda brakova je prikazan na Grafiku 1.

Sklopljeni brakovi u BiH, 2010-2019.

Razvedeni brakovi u BiH, 2010-2019.

Grafik 1. Statistički podaci o sklopljenim i razvedenim brakovima u periodu od 2010. do 2019. godine (ASBiH, 2021)

Kao što se vidi sa slike, bilježi se skorašnji pad broja sklopljenih brakova u 2019. u odnosu na 2010. Takođe, ako se uporedi broj razvedenih brakova, vidi se da postoji značajan porast istih u 2019. u poređenju sa 2010 (ASBiH, 2021).

2.2.4.Period stabilizacije demokratskog modela porodičnog života

Autori Petković i Aleksić (2003) smatraju da se uzroci ovoj pojavi ne mogu tražiti kao prije 100 i više godina, u razornom dejstvu kapitalističke privrede i ekonomskih zakona kapitalizma, mada ovi faktori i danas u blažem obliku utiču na porodicu. Prema njihovom mišljenju objašnjenje u prvom redu treba tražiti u elementima socijalizacije kapitalističkog društva i u preobražajima u visoko razvijenoj kapitalističkoj državi ovog perioda.

Pod uticajem borbe radničke klase, vremenom je došlo do značajnih promjena u unutrašnjim društvenim odnosima u visokorazvijenim kapitalističkim zemljama. Koncentracija i centralizacija kapitala dovode do prikupljanja velikog broja sitnih kapitala u vrlo mali broj ruku, što dalje ima za posljedicu prerastanje ovih u državni kapital. Privatne kapitaliste zamjenjuju činovnici (tzv., „društvena administracija“), a sam kapitalist se sve više odvaja od neposrednog rukovođenja (Petković i Aleksić, 2003).

Velika preduzeća i kompanije i uopšte čitava kapitalistička proizvodnja su pod sve većom kontrolom države. Progresivnim oporezivanjem, koje se kreće i do 95% od profita, nacionalizacijom pojedinih privrednih grana gdje privatni kapital ne može maksimalno da koristi privredne izvore, kapitalistička država sve više preuzima kontrolu nad proizvodnjom i raspodjelom nacionalnog dohotka (Petković i Aleksić, 2003).

Pored ostalih funkcija država šezdesetih počinje da preuzima funkciju organizovane zaštite svih društvenih slojeva. Pored ove funkcije ona preuzima na sebe i funkcije koje je ranije vršila porodica: prosvjetnu, zdravstvenu, pedagošku, funkciju profesionalnog i stručnog osposobljavanja, funkciju zabave i razonode i dr. To je jedan vid transformacije razvijenih kapitalističkih država. Drugi vid je u opštem porastu životnog standarda u visoko razvijenim kapitalističkim zemljama (Petković i Aleksić, 2003).

Period teškog položaja radničke klase je u izvjesnom smislu prevaziđen. Brak više nije, u principu, neophodan. Bračni i porodični individualizam dobija znatno šire razmjere. Ekonomski, socijalna i pravna hijerarhija u porodici ustupa mjesto egalizaciji prava i obaveza, atmosferi sporazumijevanja i dogovaranja. Ekonomski standard porodice je značajno bolji nego ranije. Država preuzima djelimično na sebe zaštitu neobezbjedenog bračnog druga; ona preuzima ponegdje brigu o djeci gotovo od njihovog rođenja putem razvijene medicinske, zdravstvene, pedagoške, socijalne i drugih službi (Petković i Aleksić, 2003).

Porodica više nema onu svestranu ulogu u podizanju, vaspitanju i izdržavanju djece. Sistem socijalnih ustanova obezbjeđuje prijem i izdržavanje djece u slučaju razvoda roditelja. Žena je vremenom (ali ne u svim kapitalističkim zemljama) stekla pravo da za jednak rad dobije jednaku nagradu.

Ekonomski emancipacija porodice u najvećem broju kapitalističkih zemalja postaje realnost. To je sve dovelo do nastanka i stabilizacije novog tipa porodice, sa demokratskim i egalitarnim

karakteristikama. Ona je demokratska, jer nije došlo samo do promjene materijalne osnove, nego su ideologija i moralna načela dobili novi sadržaj (Petković i Aleksić, 2003).

Najbitniji elementi porodične transformacije:

1. stvaranje nove motivacione baze za sklapanje braka,
2. stvaranje novih pogleda na funkciju braka,
3. proces rušenja muškog autoriteta u porodici,
4. problem polivalentne aktivnosti žene u porodici,
5. proces sužavanja porodice,
6. proces individualizacije članova porodice,
7. veće mogućnosti zadovoljavanja osnovnih emocionalnih potreba izvan porodice,
8. veće seksualne slobode,
9. osipanje porodične organizacije uslijed razvoda i samostalnosti djece (Latić, Murtić, 2020).

Ovo sve treba imati u vidu kada se ispituje stepen promjena u raspodjeli autoriteta u porodici, jer u nekim oblastima porodičnog života posljedice proizilaze iz suptilnog dejstva spleta faktora a ne iz pojedinačnih faktora. Sa odsustvom institucionalizovanih uloga u porodici, personalni činioci dolaze više do izražaja te moraju biti mnogo više i prisutni u analizi. Isto tako analiza mora da otkrije opštu porodičnu atmosferu, koja je od velikog značaja za uzajamno sporazumijevanje i saradnju, čime kada se postigne, porodica djeluje kao skladna i solidarna cjelina. Tada sve tipologije autoriteta prestaju da važe, jer se dogovor, kao stalni oblik kontakta članova porodice, može ostvariti i u najpatrijarhalnijoj sredini (Golubović, 1981:181-185).

III BRAK KAO TEMELJ PORODIČNOG ŽIVOTA

3.1.Pojmovno određenje braka

Zbog različitih materijalnih razloga ljudi se udružuju da bi formirali različite zajednice. Zajednica koja se uspostavlja radi dobijanja potomstva, radi pravilnog odgajanja djece, te radi produženja svoje porodične linije naziva se bračna zajednica a nju čine mladić i djevojka koji su dovoljno zreli, duhovno i fizički zdravi. Polazeći od tvrdnje da je čovjek duhovno biće možmo zaključiti da mu je za sreću u bračnoj zajednici potrebno tzv.duhovno bogatstvo. Kako bi se formirala jedna porodica potrebno je oformiti bračnu zajednicu.

Brak se u najvećem broju modernih društava smatra trajnim ugovorom socijalnog karaktera i sa pravnom osnovom, između dvoje ljudi. Taj odnos je zasnovan na obavezama i pravila oba supružnika. Samo vjenčanje ima romantičan karakter, a brak je velikim dijelom zasnovan i na seksualnom odnosu između muža i žene. Brak je kodifikovan kao društvena institucija na pravnom, ekonomskom, društvenom i vjerskom načinu.

Kao uvertira u brak i sklapanje bračne zajednice, obično postoji prethodni period romantičnog druženja, udvaranja, sticanja povjerenja i međusobnog dubljeg upoznavanja. Zatim slijedi ceremonija vjenčanja, tokom koje se međusobna prava i odgovornosti mogu konkretno navesti i složiti. U mnogim društvima, uključujući zapadni svijet i Sjedinjene Američke Države, pa čak i našu zemlju brak se smatra osnovom i temeljom za stvaranje porodice. Brak u većini društava služi društvenoj identifikaciji djece definisanjem rodbinskih veza sa majkom, ocem i užom i širom rodbinom. Također, služi za regulisanje seksualnog ponašanja, prenošenje, čuvanje ili konsolidaciju imovine, prestiža i moći, a što je najvažnije, to je osnova za instituciju porodice. Brak je i zakonski regulisana obaveza i primarna društvena grupa i zajednica, sa ekonomskim, vjerskim i socijalnim obilježjima. Raskidanje bračne zajednice (razvod braka, rastava) podrazumijeva gubitak svih ovih elemenata povezanosti dvaju ljudi koji su bili u braku.

Brak je temelj porodice i brak, kao socio-ekonomska veza i zajednica, ima svoje funkcije u društvu i društvenom poretku. Brak omogućava održavanje populacije date države, povećava kvalitet društvenih odnosa, doprinoseći boljoj produktivnosti stanovništva. Unutar samog braka postoji i određena podjela funkcija i zadatka supružnika.

U tradicionalnom shvatanju, žene su odgovorne za održavanje domaćinstva, za emocionalnu i socijalnu podršku drugim ukućanima, za odgajanje djece, itd., dok se mužu obično pripisuju uloge obezbeđivanja prihoda, socijalne i zdravstvene zaštite, itd. Svakako da podjela ovih funkcija varira od društva do društva, od epohe do epohe. Društva u kojima je otac glava porodice i kojem pripadaju veća prava i moć, se nazivaju patrijarhalnim (*pater familias*), dok se društva u kojima je raspodjela moći u braku takva da žena i majka ima centralnu ulogu nazivaju matrijarhalnim.

Brak ima i druge društvene funkcije, kao što su društvenoj funkcija određivanja porodičnih imena i linija porodičnog porijekla. Danas je za parove uobičajeno da se stvori podređeno prezime koje čuva nazvanu liniju obje strane tj. da se prilikom sklapanja braka uzmu oba prezimena. U zapadnom svijetu, monogamni, heteroseksualni brak je najčešći oblik i smatra se normom. Međutim, homoseksualni brak je sve češći i na mnogim mjestima, zakonom i vjerskim grupama su sankcionisani. Pravila braka, podjela rada u braku i ono što predstavlja ulogu muža, supruga i supružnika generalno su podložne promjenama i najčešće se dogovore od strane partnera unutar braka jer nisu čvrsto diktirane od strane tradicije.

Drugi oblici braka koji se javljaju širom svijeta uključuju poligamiju (brak više od dva supružnika), poliandrija (brak supruge sa više muževa) i poligeni (brak muža sa više od jedne žene).

3.2.Raspodjela moći u bračnoj zajednici

Brak je zajednica i pravna i socijalna institucija koja predstavlja bazu porodice, kao osnovne, primarne društvene grupe. Empirijska istraživanja, koja su se bavila pojmom raspodjele moći u braku između dvoje supružnika, su polazila od prepostavke transformacije patrijarhalne raspodjele moći u savremenoj porodici. Očekivalo se da istraživanja potvrde teze o dominantnom tipu autoriteta među supružnicima.

Ova istraživanja koja su bila naročito aktuelno 60- tih i 70- tih decenija ovog vijeka orijentisala su se na posmatranje donošenje odluka u porodici kao koncentrisanom izrazu porodične moći (Milić, 1988).

Pri tom se naročito insistiralo na krajnjoj instanci u tom procesu, tj. onome ko ima posljednju riječ kada se neka odluka donosi. Savremeni kritičari ovih istraživanja s pravom primjećuju da je u ovom slučaju posmatranje krenulo sa kraja ispoljavanja moći umjesto sa početka.

Moć u svakom obliku socijalnog odnosa ima tri bitna aspekta ili dimenzije, a to su:

1. Osnove ili temelji moći,
2. Procesi putem kojih se moć realizuje,
3. Rezultati odnosa moći. (Milić, 1988:200).

Odluke u ovom procesu krajnji rezultat u složenom procesu i odnosima moći, te posmatranje koje se zasniva samo na rezultatima, gubi uvid u inicijatore odluka, u bazične nosioce moći, te u instrumente i postupke pomoću kojih drugi učesnici uspijevaju da se privole odlukama koje su u skladu sa eventualnim interesima nosioca moći itd.

Rodmen (1967) je pravilno procijenio da različito dejstvo resursa na odnose moći između supružnika je u osnovi rezultat različitih kulturnih konteksta ali, još važnije, različitog stepena tranzicije posmatranih društava ka modernoj civilizaciji. Ovaj autor predlaže četvorostepenu ljestvicu odnosa moći između supružnika. To su:

1. Patrijarhalni obrazac moći nema varijacija bez obzira na količinu resursa (slučaj Indije),
2. Modifikovani patrijarhat (Grčka i bivša Jugoslavija), muški autoritet inverzan u odnosu na resurse,
3. Egalitarizam u tranziciji (Njemačka i Amerika) autoritet pozitivno varira sa resursima,
4. Egalitarizam (Švedska i Danska), nema važne korelacije između autoriteta i resursa jer i žene uživaju visoke resurse (Rodmen, 1967)

Kasnije dolazi do jedne reformulacije Rodmenove teorije koju autori označavaju prekretnicom na planu istraživanja i teoretisanja o bračnoj moći. Reformulaciju vrše Kormvel i Olson, Najvažnija dopuna se tiče klasifikacije resursa koji mogu opredeljivati moć pojedinca u porodici. Oni razlikuju šest grupa resursa:

1. Legitimna moć (normalno pravo),
2. Referentna moć (identifikacija sa osobom koja ima moć),

3. Ekspertska moć (na osnovu saznanja o nečijim znanjima),
4. Neformalna moć (na moći ubjeđivanja),
5. Moć nagradjivanja (raspolaganje grafikacijama),
6. Korekciona moć (moć raspolaganja sankcijama) (Milić, 1988:202).

Već na prvi pogled je jasno da supružnici, muž i žena, u brak ulaze kao nejednaki partneri a da bračni ugovor samo potvrđuje tu njihovu nejednakost, tj. dominaciju muškarca nad ženom u braku. Ženi se sugeriše da je jedina njena dozvoljena sfera interesovanja i rada porodica, dom i djeca, dok je obaveza muža da se brine za izdržavanje porodice, ne može biti govora o jednakosti partnera, pa ni o jednakoj raspodjeli moći u porodici.

Situacija se značajno mijenja sa zapošljavanjem žena i sa njihovim zauzimanjem položaja u radnoj hijerarhiji izvan porodice. Ova izmjena situacije ne dovodi automatski do raspodjele moći u braku i porodici, ali stavlja žene i muškarce u poziciju da mogu da započnu pregovore oko interesnih sfera u braku i porodici (Cromwell, 1975:87).

3.2.1.Raspodjela moći u braku i transformacija partnerskih odnosa

Svaki oblik odnosa moći ima tri bitna aspekta ili dimenzije:

- osnove, ili temelji moći,
- procesi putem kojih se moć realizuje,
- rezultati odnosa moći.

Moć donošenja odluka zavisi direktno i proporcionalno od resursa kojima dotična osoba raspolaze, te je muž onaj supružnik koji ima više resursa, svojom zaradom obskrbljuje porodicu, zanimanjem određuje položaj porodice u društvenoj stratifikaciji. Rodmen (1967) ističe da resursi nisu uvijek u direknoj proporcionalnoj vezi sa moći, ima i slučajeva kada su u obrnutoj srazmjeri: što veći resursi, manje moći, odnosno veći stepen dijeljene moći supružnika. Značenje resursa nije isto u svim društvenim situacijama. U prelaznim društvima kakva su Grčka i bivša Jugoslavija, egalitarna porodična ideologija zahtijeva od muža da ne iskorištava svoju prednost potčinjavajući ženu.

Ljestvica odnosa u zavisnosti od opšteg procesa transformacije porodice:

- patrijarhalni obrazac moći (nema varijacije uz resurse);
- modifikovan patrijarhat (muški autoritet inverzan u odnosu na resurse);
- egalitarizam u tranziciji (autoritet pozitivan sa resursima);
- egalitarizam (nema korelacije, i žene imaju visoke resurse).

Klasifikacija resursa koji mogu opredeljivati moć pojedinca u porodici: legitimna moć, referentna moć, ekspertska moć, neformalna moć, moć nagrađivanja, korekciona moć. Supružnici u brak ulaze kao nejednaki partneri, bračni ugovor samo potvrđuje tu nejednakost. Sve dok vladajuća porodična ideologija i stvarni društveni odnosi ženi sugeriraju da je njena jedina dozvoljena sfera interesovanja i rada porodica, dom i djeca, dok je obaveza muža da se stara za izdržavanje porodice ne može biti govora o jednakosti partnera (Cromwell, 1975:97)

Situacija se mijenja sa zapošljavanjem žena odnosno ne dovodi se automatski do preraspodjele moći u braku i porodici, ali stavlja žene i muškarce u poziciju da mogu da započnu pregovore oko interesnih sfera u braku i porodici. Značajne promjene u položaju muškarca su bile takve da muškarci nisu više u centru pažnje i to im pada teže nego ženski zahtjevi za jednakost šansi; sve manje ljudi vjeruje da je ono što muškarci čine neprocjenjivo, nezamjenjivo i neophodno za porodicu i djecu, što je muškarcima ranije omogućavalo da postignu extra cijenu za svoje usluge (Cromwell, 1975:98)

3.3.Ženska potčinjenost i nejednakost

Za porodicu uopšte vezana je ženska potčinjenost, ili nejednakost polova koja se izražavala u seksualnoj i društvenoj nejednakosti sa značajnim posljedicama po ljudsku reprodukciju. Žena u historiji je bila socijalno potčinjena, što je značilo da je u seksualnim odnosima postojala kao objekat muške manipulacije. Dugo vremena ona nije mogla da vrši izbor partnera, a istovremeno je prema njoj iskazivana agresivnost, kako u porodici tako i van nje, koja se ogledala u neželjenoj trudnoći i neželjenom rađanju djece, do primoravanja na na seksualni odnos i prodavanje seksualnih usluga. U modernim društvenim zajednicama, uporedo sa demokratskim tendncijama za jednakost među ljudima, pojavili su se i pokreti za emancipaciju žena u čije središte je u prvo vrijeme stavljena jednakost polova u društvu, a kasnije i seksualna jednakost koja je vezana za slobodni izbor partnera, sprječavanje silovanja u braku i porodici i izvan nje, pravo na izbor materinastva i prekid trudnoće.

Budući da su žene početkom tranzicije prve otpuštane i vraćane u porodičnu zajednicu, opet su se vraćale svojim tradicionalnim porodičnim ulogama. Kasnije su mogućnosti zapošljavanja bivale sve teže, pogotovo za žene nižih kvalifikacija, nakon višestrukih poroda i u starijoj životnoj dobi. (Anonimn, 2020).

Dogodila se promjena tradicije rodnih uloga i očekivanja, koja je imala dramatične posljedice upravo na žene i njihov rodni status u porodici, društvu, politici i na tržištu rada (Tomić-Koludrović i Kunac, 2000:124).

Tako je istraživanje stavova o odnosima u porodicama te o položaju žene u društvu, provedeno na uzorku od 500 ispitanika pokazalo da današnje porodice jednostavno traže partnerski odnos između žena i muškaraca te podjednako preuzimanje roditeljskih uloga – majke i oca koji brine, hrani ali i emocionalno sudjeluje u svojoj porodici.

Za razliku od „tradicionalista“, „modernisti“ se izjašnjavaju za nestajanje (prožimanje) podjele uloga u porodici i društvu, ukidanje vrhovnog autoriteta i uspostavu partnerskih odnosa, sudjelovanje i u privatnoj i u javnoj sferi te osobni odabir u planiranju porodičnog života kao njihov imperativ. Tu modernu žensku perspektivu dijele i nezaposlene žene (Tomić-Koludrović i Kunac, 2000:308).

Osnovna struktura velikog dijela društava temelji se na sistemu patrijarhalnosti, a kao glavna društvena institucija i sredstvo održavanja patrijarhalnosti ističe se porodica. Ona je i ogledalo i veza sa širim društvom – patrijarhalna jedinica unutar patrijarhalne cjeline tj. „kamen temeljac patrijarhalnosti“. Posredujući između pojedinca i socijalnih struktura, porodica provodi kontrolu i prilagodbu ondje gdje su politički i drugi autoriteti nedovoljni. Kao fundamentalan instrument i temeljna jedinica patrijarhalnog društva, porodice i njene uloge prototip su, ili uzor patrijarhalnog društva. Porodica ne samo što ohrabruje svoje članove da se prilagode i konformiraju nego djeluje i kao jedinica vlasti patrijarhalne države koja vlada svojim građanima kroz (svoje) porodične muške članove. Čak i u patrijarhalnim društvima gdje postoje garancije legalnog građanstva, ženama je teže vladati kroz samu porodicu jer imaju malo ili nimalo formalnih odnosa moći u državi (Millett, 2000:22).

Millett (2000) također navodi da kontrola nad finansijama suprugu daje moć da više od žene odlučuje o tome na što se i koliko troši u porodici, ali da se isto pravilo ne odnosi obavezno i na situaciju u kojoj žena ima pristup financijskim resursima. U tradicionalnijim društvima, u kojima se vjeruje da muškarci imaju legitimno pravo zahtijevati autoritet u porodici, taj im autoritet omogućava moć u muško-ženskim odnosima, čak i kad žena ima financijske resurse.

3.4.Kvalitet bračnog odnosa i zajednice

Bračni uspjeh podrazumijeva koliko je bračna zajednica stabilna tokom dužeg perioda vremena, dok se zadovoljstvo brakom odnosi na subjektivnu doživljaju supružnika brakom te se uglavnom ne može koristiti za procjenu kvaliteta braka.

Iz tog razloga može se reći da je zadovoljstvo brakom uži pojam od kvalitete braka i ujedno je jedna od dimenzija kvalitete braka, a naglasak je na emocionalnoj komponenti procjene bračnog odnosa.

Kvaliteta braka uključuje međusobno prilagođavanje partnera i zadovoljstvo brakom, a može se definisati kao kognitivna procjena partnera o kvaliteti njihovih bračnih odnosa.

Bitna je procjena kvalitete bračne zajednice, mjereno stavom supružnika i njenim i njegovim mišljenjem koliko je brak u stvari dobar u datom momentu. Jedan od parametara kvalitete braka jeste i to koliko supružnici razmišljaju o razvodu (Karney i Bradbury, 1995.), što ima smisla, jer kada osoba ne razmišlja o razvodu to obično znači da je bračna zajednica i veza stabilna. Među analize kvalitete bračne zajednice spadaju i indeksi bračne kvalitete.

Ovaj indeks ne predstavlja ništa više nego objektivan pristup mjerenu kvalitetu braka, a temelji se na tome da istraživači, odnosno ispitivači eksperti definišu kvalitetu braka kao određeni skup ponašanja bračnih partnera koji bi morao dovesti do zadovoljstva i jednog i drugog partnera (Obradović i Čudina-Obradović, 1998).

Pored objektivnog, postoji i subjektivna percepcija braka, zasnovana na doživljaju i iskustvu braka od strane jednog, ili oba supružnika. Prema Spanieru (1979), kvaliteta braka je važan prediktor stabilnosti i trajanja braka. Kvaliteta braka se odnosila na sreću u braku, zadovoljstvo brakom, stabilnost, itd.

On definije bračno zadovoljstvo kao individualnu percepciju supružnika o tome da li ili ne supružnik udovoljava njihovim potrebama i željama.

Općenito govoreći, podaci iz literature potvrđuju pozitivne učinke zdravih i stabilnih brakova, gdje promovira pozitivan individualni razvoj, manje depresije i dobro mentalno zdravlje (Umberson, Williams, Powers, Liu i Needham, 2006). Kurdek (2005) je u svom istraživanju istaknuo da je rani period braka označen kao ključno stanje u kojem su prve bračne satisfakcije bile značajan faktor za predviđanje razvoda bračnih parova.

Teoretski, postoje mnogi faktori koji su povezani s dobim i zdravim brakom koji mogu sprječiti dezintegraciju bračne zajednice. Također se vjeruje da zadovoljstvo bračnog partnera može poboljšati različite aspekte zdravog života. Niska kvaliteta braka može dovesti do razvoda, a razvod nekada djeluje kao traumatičan događaj, te njegov efekat može trajati cijeli život.

Uznemirenost i negativna energija u bračnoj zajednici, te sukobi koji proizilaze iz nje mogu dovesti do nastanka mentalnih problema i supružnika i djece, često znatno kasnije u njihovom životu (Markman, Stanley, Blumberg, 2001).

3.4.1.Lični faktori i bračna kvaliteta

Mnogi istraživači pokazuju značajan uticaj demografskih faktora kao što su dob, stepen obrazovanja i porodični dohodak na bračnu kvalitetu. Studija o odnosu između dobi i bračne prilagodbe pokazala je da je bračno prilagođavanje nisko kada se partneri vjenčaju u vrlo mladoj dobi, tj. kada je muškarac mlađi od dvadeset godina, a žene su mlađe od osamnaest godina.

Nadalje, ljudi u ovoj dobroj skupini nalaze se imaju tendencije ka intimnosti, a ne izolaciji, gdje u tom vremenu nastoje stvoriti intimni i ljubavni odnos s drugim ljudima. Lee (1977) je otkrio da su parovi, koji su mlađi stupili u brak, bili izloženi visokoj bračnoj nestabilnosti u poređenju s onima koji se vjenčaju u zrelijoj dobi.

Kod mlađih parova, postoji često nezrelost i sklonost romantiziranju braka, te nespremnost da se preuzme odgovornost i da se izvršavaju obaveze kao što je to slučaj kada se u brak stupa kasnije tokom života. Također, pokazano je da su nivo obrazovanja i prihodi pozitivno povezani sa kvalitetom bračne zajednice.

Prema Brotherson i Dunca (2004), obrazovana osoba ima veću vjerojatnost izvijestiti o bračnom zadovoljstvu.

S druge strane, obrazovanje bi moglo djelovati kao faktor razvoda u kasnijim fazama braka, posebno nakon što su djeca odrasla, gdje više ne predstavljaju barijeru za bračno razilaženje (South and Spitze, 1986). Odnos između bračnog uspjeha i ekonomski stabilnosti godinama je predmet studija. Prema mišljenju Čudine-Obradović i Obradović (2005), za kvalitetu bračne relacije a samim tim i za bračno zadovoljstvo gotovo ključnu ulogu imaju bračni procesi.

Bračni procesi obuhvataju ljubav između supružnika, kvalitetu komunikacije, seksualno zadovoljstvo, raspodjela poslova u kućanstvu, podrška koju partneri jedno drugom pružaju, ali i negativni fenomeni kao što je zlostavljanje.

Kada je riječ o efektima posla koji osoba radi, razlikuju se dvije vrste poslova.

Prvi bi se mogli definisati kao plaćeni posao, a to zapravo predstavlja rad u određenoj branši za koju je osoba prethodno stekla određeno znanje i iskustvo, te on vodi ka ostvarivanju određene karijere. Drugu vrstu posla bi mogli definisati kao neplaćeni posao, a on zapravo podrazumijeva bavljenje kućnim poslovima i podizanje obitelji (Čudina-Obradović i Obradović, 2005).

Ove dvije grupe poslova se razlikuju po pitanju mnogih tačaka.

Kućni poslovi su rutinski, najčešće ih okolina ne primjećuje, samim tim i ne vrjednuje, a osobi koja ga obavlja uglavnom ne donosi nikakvo zadovoljstvo. Ovakvi poslovi ne utiču na doživljaj samoefikasnosti, jer su poslovi uglavnom neophodni i predstavljaju nešto svakodnevno i nešto što se „mora“.

Na drugoj strani, poslovi koji su plaćeni stvaraju uslove za napredak u daljoj karijeri, utiču na ugled i status pojedinca, te predstavljaju izvor zadovoljstva za pojedinca. Iako su i jedna i druga grupa poslova jako bitni za opstanak porodice, oni nemaju jednakе vrijednosti kako za pojedinca, tako ni za kompletno društvo.

Prva kategorija poslova se obično povezuje sa muškim spolom, a druga kategorija sa ženskim spolom. Svakako da postoje slučajevi kada i suprug, to jest, muškarac obavlja dio poslova u kući, ali su u tom slučaju takve obaveze samo privremene i prolazne, a takođe jako bitno je napomenuti da je najčešće na muškarcu da bira da li će ih obavljati, ili ne (Bartolac, 2010).

U spomenute privremene poslove mogu se ubrojiti: plaćanje računa, sitne popravke po kući, vađenje posuđa iz mašine i slično. Ostali članovi porodice nisu zavisni od spomenutih aktivnosti, te je i njihovo izvršavanje povezano manjom količinom stresa.

Grupa poslova koju obavlja žena izravno utiču i na ostatak porodice i neophodno je da se oni obavljaju svakodnevno. U ovu grupu poslova spadaju pripremanje hrane, održavanje čistoće životnog prostora, pranje odjeće, kupovina prehrambenih namirnica.

Kada su poslovi u kućanstvu i porodici u pitanju, utvrđeno je da njihova ravnopravna raspodjela uslovljava i veće zadovoljstvo supruge, to jest, žene su sretnije kada i muškarci na sebe preuzimaju dio ovih poslova (Bartley, Blanton, & Gilliard, 2005; Rogers & Amato, 2000).

Kada je bračno zadovoljstvo i kvaliteta braka u pitanju, sva istraživanja do danas su dovela do zaključka da su muškarci uglavnom više zadovoljniji brakom od žena (Fowers, 1991, prema Clements, Cordova, Markman, & Laurenceau, 1997).

Međutim, neka istraživanja pokazuju i suprotne rezultate.

Na primjer, Clements i sar. (1997) su utvrdili, nakon istraživanja na sedam hiljada parova, da postoji veće zadovoljstvo u braku kod ženskog, nego kod muškog spola. Naučnici ovu suprotnost objašnjavaju različitim doživljajima braka i bračnih odnosa među spolovima, odnosno različitom percepcijom braka. Pri ocjenjivanju zadovoljstva u braku, bitna je i kompleksnost anketnog upitnika. U slučajevima kada je trebalo iznijeti samo opće mišljenje i stav, muškarci su pokazivali veće zadovoljstvo, dok je u slučajevima složenijih upitnika, sa više pitanja, zadovoljstvo bilo veće kod žena, što ukazuje da je za žene brak kompleksniji konstrukt i pojam.

3.4.2.Teorije bračne kvalitete

Područje braka i porodice je siromašno teorijskim objašnjenjima pojmove i odnosa pojava, zbog toga što su istraživački zadaci iz područja braka, bračnih odnosa i porodice bili uglavnom usmjereni na objašnjenje nekog specifičnog problema ovog područja. Kada je riječ o braku i kada se analiziraju faktori koji imaju uticaj na njegovu kvalitetu, analiziraju se faktori koji imaju doprinos u kvaliteti bračne relacije između partnera. Spomenuta kvaliteta bračne relacije se može definisati na više načina.

Jedan od tih načina jeste onaj koji je kvalitetu bračne relacije definisao kao zadovoljstvo oba partnera brakom (Hawkins, 1968, prema Čudina-Obradović i Obradović, 2005).

U prvom smislu, ovdje do izražaja dolaze subjektivni osjećaji partnera, zadovoljstvo koje doživljavaju i sreća tokom ostvarivanja bilo kakvog odnosa sa partnerom. Kao reakcija na ovaj način definisanja javlja se onaj koji kaže da kvaliteta braka zavisi uglavnom od međusobne prilagođenosti bračnih partnera jednog na drugo (Spanier, 1976). Najveći nedostatak ovakvog definisanja je heterogenost konstrukta.

Još jedan način definisanja bračne kvalitete podrazumijeva procjenu kvalitete odnosa između partnera (Glenn, 1990; Norton, 1983; Trost, 1985). Partneri mogu procijeniti jedinstveni konstrukt, ili nekoliko subfaktora kao što su kvaliteta komunikacije, seksualno ponašanje, donošenje odluka i slično (Čudina-Obradović i Obradović, 2005).

Također treba dodati i činjenicu da veliki broj radova, posebno iz područja bračne kvalitete, dolazi iz kliničke prakse, čiji je zadatak uglavnom rješavanja specifičnog problema partnerskih odnosa.

3.5.Ravnopravnost polova i rodna jednakost u Evropskoj uniji

Ovo poglavlje će se baviti pitanjima jednakosti polova u Evropi, te pitanjima odnosa zaposlenja i porodičnog života.

Pitanje oko jednakosti polova (u inostranoj literaturi se sve više pominje termin “gender”, što podrazumijeva “rod”, više nego “sex”, što znači “pol, ili spol”) je postojalo u Evropi još 1957. godine i kreiranja Evropske ekonomske zajednice. Član 119. Rimskog sporazuma, koji se odnosio na jednakopravno pravo žena po pitanju plaćanja za obavljanje poslova, je prvi pomenuo ovo pitanje, ili, bolje reći, ovaj problem, te se njime više bavio sa aspekta sprječavanja narušavanja tržišta rada, nego eksplicitno kao društvenom obavezom.

Nakon toga, Evropska unija, kroz svoje sudske ograne, se počela više baviti pitanjima rodne jednakosti, posebno nakon što je uređeno (zakonski) da diskriminacije između muškaraca i žena, po pitanju rada, ne smije biti. U kontekstu Evropske unije, još od njenih začetaka, rodna ravnopravnost je postala jedno od ključnih pitanja i ključnih faktora u oblikovanju socio-ekonomske politike Evropske komisije.

Odlukama Evropske komisije iz 1997. godine, postao je jedan od glavnih ciljeva postizanje jednakosti muškaraca i žena kroz realne, implementirane strategije:

“Cilj strategije za postizanje jednakosti se ne sastoji u izostanku ograničavanja mjera za postizanje i promociju jednakosti žena, već je u pitanju više proaktivni pristup, sa mobilizacijom svih opštih društvenih mjera u svrhu postizanja jednakosti”.

Ova, takozvana "rodna mejnstrim" strategija je implementirana kroz različite direktive, preporuke, te akcione programe, što je, kada se uzme u obzir priroda Evropske unije kao konglomerata civilizovanih i naprednih država starog kontinenta, podrazumijevalo i podrazumijeva obavezivanje zemalja članica da poboljšaju situaciju u svom društvu u pogledu jednakosti rodova na nacionalnom nivou, usvajanjem opštih društvenih preporuka i direktiva EU. Kako bi povećala pouzdanost svojih programa i kako bi podržala zemlje članice u njihovom lokalnom razvoju mejnstrim političkih odlika i principa, Evropska komisija je pokrenula i implementirala svoj četvorogodišnji akcioni plan.

U suštini, radilo se o većem broju različitih akcionih planova, te posljednji od njih je pokrenut u decembru 2015. godine i odnosio se na strateški plan za postizanje rodne jednakosti u periodu 2016-2019. Ovaj plan podrazumijeva donošenje javno političkih odluka koje podrazumijevaju mejstrim program rodne jednakosti kao plan transformacije opštег i suštinskog karaktera, koji se ne odnosi samo na pojedine departmane i ministarstva za prava žena, već plan koji uključuje praktično sve aktere svih društveno priznatih aktivnosti u ovim modernim državama. Lisabonsko vijeće je 2000. godine (sa sljedstvenim direktivama) pozvalo Evropsku komisiju i zemlje članice Evropske unije da rade na promociji svih aspekata rodne jednakosti i jednakih prilika na polju zapošljavanja, porodičnog života i da riješe neke od gorućih problema u pojedinim zemljama, kao što su niži fertilitet i rastuća starost populacije pojedinih država.

Ove i ovakve promjene ističu značaj strukturnih i ekonomskih aspekata ispitivanja povezanosti između porodice, roda (pola) i poslova i zapošljavanja.

Rodna i polna jednakost je povezana sa radom i zapošljavanjem, kao i sa porodičnim pitanjima, jer tradicionalno shvatanje i očekivanje da žene moraju da budu odgovorne za podizanje i odgajanje djece često predstavlja značajnu barijeru za sticanje jednakih šansi ženama za zapošljavanje i karijeru, što doprinosi perpetuaciji (začaranom krugu promjena) postojanja razlika između polova (ili rodova) kada su u pitanju zapošljavanje, karijera, odnos moći i značaj uloge muškarca i žene).

Tokom zasjedanja Lisabonskog vijeća, većina evropskih zemalja se složila u pogledu nekih smjelih i ambicioznih ciljeva usmjerjenih ka većem zapošljavanju i jačoj socio-ekonomskoj koheziji (takozvana lisabonska strategija). Vijeće je takođe identifikovalo nove ciljeve za žene u procesu zapošljavanja, koji su usmjereni ka većem zapošljavanju žena. Lisabonska strategija (ili agenda) predstavlja koherentnu viziju socijalnog modela koji se može okarakterisati kao Evropski model zapošljavanja odraslih, gdje se teži ka plaćenom radu i zapošljavanju svih odraslih osoba, kako bi se osigurala njihova ekomska nezavisnost (Lomazzi i sar. 2019).

Ovaj plan takođe uključuje i roditelje (i samohrane roditelje) i supružnike u brakovima gdje je jedan član zadužen za privrjeđivanje van doma (na određenom poslu), dok drugi supružnik ne radi, već se brine o domaćinstvu (model koji je poprilično kritikovan od strane feminističkih i sličnih pokreta i organizacija). Navedena strategija uključuje i ove odrasle osobe u plan zapošljavanja, kako bi i oni stekli što veći stepen ekonomske nezavisnosti (Lomazzi i sar., 2019)

Ipak, ovakvi ambiciozni planovi imaju i neke nedostatke. Primjera radi, prva grupa odraslih osoba (za koje bi ovaj plan trebao značiti zaposlenje), to jest, smaohrani roditelji, bi u velikoj mjeri izgubila prava na socijalnu pomoć, dok bi u isto vrijeme dobili poboljšane uslove na beneficije. Iz tih razloga, radni model odraslih (eng. Adult Worker Model) na nivou Evropske unije je ipak postao unekoliko ograničen u smislu postavljanja limita zapošljavanja svih odraslih. AWM je model koji je na nivou cijele Evropske unije za cilj zadržao postizanje što veće rodne ravnopravnosti, ali je tržište rada i zaposlenja i dalje ostalo pod velikim uticajem i pokroviteljstvom zemalja članica Evropske unije (Lomazzi i sar. 2019).

Ipak, i pored toga, tradicionalni model domaćinstva gdje samo jedan supružnik, najčešće suprug, privrjeđuje i donosi primanja je značajno oslabio u Evropskoj uniji, te se danas sve češće, u većini zemalja članica Evropske unije, susreću domaćinstva gdje oba bračna druga imaju posao i donose primanja (Lomazzi i sar. 2019).

Međutim, ovdje treba razlikovati ravnopravnost polova (ili rodnu ravnopravnost, bolje reći) sa aspekta zaposlenja i sa aspekta uloge i mjesta u porodičnom životu. AWM jeste doprinio značajno tome da žene dobijaju veći udio u poslovima i karijeri, ali je udio poslova koji se moraju obavljati kod kuće, u domaćinstvu, ipak ostao ne toliko uravnotežen (Lomazzi i sar. 2019).

U privatnom životu, i pored dokumentovanog uvećanja supruga u pogledu poslova u domaćinstvu i brige o djeci, ipak je i dalje veći dio poslova u domaćinstvu (neplaćeni posao, naravno) ostao breme žena. Iz tih razloga se smatra da se rodna ravnopravnost i pokreti i planovi koji se bave ovim problemom trebaju pozabaviti i rodnom ravnopravnosću i sa ovog aspekta (Lomazzi i sar. 2019).

Štaviše, u društvenim zajednicama i modernim državama sa pravom rodnom ravnopravnosću, ženama bi trebalo dati veće pravo glasa i odlučivanja u društvu, sa oba aspekta i u pogledu ravnopravnog zaposlenja, ali i u porodičnom ambijentu (Lomazzi i sar. 2019).

3.6. Mjerenje rodne ravnopravnosti u Evropi

Dosadašnja diskusija se ticala politikom vezanom za rodnu ravnopravnost u opštem smislu, na nivou Evrope i Evropske unije. Ipak, ove političke odluke i principi povezani sa transnacionalnom kulturom orijentisanom ka rodnoj ravnopravnosti, se moraju ticati i baviti različitim tradicijama u pogledu ovog pitanja u različitim evropskim državama (Lomazzi i sar. 2019).

Rodna ravnopravnost je multidimenzionalni koncept, pa je i mjerenje i ocjenjivanje rodne jednakosti kompleksan proces i postupak. Postoje dvije osnovne perspektive. Na jednoj strani, složeni indeksi bazirani na nekoliko indikatora mogu da obezbijede informacije koje se tiču konteksta date situacije u kojoj se nalazi rodna ravnopravnost date nacije (Lomazzi i sar. 2019).

Indeks jednakosti polova (ili, opet, rodne ravnopravnosti, eng. Gender Equality Index) se može koristiti za opisivanje trenutnog stanja rodne jednakost i ravnopravnosti u Evropi. Na drugoj strani, pažnja se može usmjeriti na individualne perspektive u smislu mjerenja podrške rodnoj ravnopravnosti od strane populacije (Lomazzi i sar. 2019).

Evropski institut za rodnu ravnopravnost i jednakost (eng. European Institute for Gender Equality, EIGE) je razvio Indeks ravnopravnosti polova (eng. Gender Equality Index) koji pomaže da se razumije trenutno stanje jednakosti i uloge polova u Evropi (Lomazzi i sar. 2019).

EIGE-ov indeks ravnopravnosti polova uzima u obzir 32 indikatora koji se odnose na aspekte, ili dimenzije “znanje”, “posao”, “novac”, “vrijeme”, “moć” i “zdravlje” (Kangas i Rostgaard, 2007). Za svaku od ovih dimenzija, ili domena, podindeksi se takođe računaju i određuju.

Vrijednosti indeksa za domen “znanje” se računaju uzimanjem u obzir indikatora učešće i ostvarenosti na polju obrazovanja, na osnovu procenta diplomiranih individua sa tercijarnim (visoka škola, fakultet), na osnovu procenta osoba koje učestvuju u formalnom i neformalnom obrazovanju, na osnovu stepena segregacije, procentu studenata tercijarnog obrazovanja u obrazovanju, zdravstvu i socijalnoj zaštiti, humanističkim naukama i umjetnostima (Lomazzi i sar. 2019).

Domen “posao” uključuje indikatore ekonomske participacije, segregacije po ekonomskoj osnovi, kao i sam kvalitet posla. Domen “novac” se odnosi na finansijske resurse i ekonomske situacije sa aspekta finansija.

Domen “vrijeme” se odnosi na nekoliko indikatora zjapova (razlika, diskrepanci) između polova u pogledu korištenja vremena (primjera radi, koliko vremena muškarci, a koliko vremena žene koriste

i troše na obaveze u pogledu domaćinstva i brige o djeci, kao i u pogledu vremenu učešća u kulturnim aktivnostima, društvenim dešavanjima, itd.) (Lomazzi i sar. 2019).

Domen „moć“ se uglavnom odnosi na učešće žena i njihovu odgovornost i uticaj na polju političkih dešavanja, u ekonomskim, finansijskim i drugim društvenim institucijama. Domen „zdravlje“ se odnosi na aspekte životnog vijeka i kvaliteta života, ponašanja vezanih za održavanje i unaprjeđivanje zdravlja, te na pristup medicinskoj i stomatološkoj njezi i zaštiti (Lomazzi i sar. 2019).

EIGE-ov indeks ravnopravnosti polova ima vrijednosti od 0 (nejednakost) do 100 (jednakost). Kada se pogleda EIGE-ov indeks ravnopravnosti polova vidi se da ipak rodna i polna ravnopravnost ostaje teško dostižan cilj za većinu evropskih država i poprilično je neujednačen između pojedinih evropskih zemalja (Lomazzi i sar. 2019).

Prema ovom rangiranju, na osnovu EIGE-ovog indeksa, najegalitarnija država (sa najvišim stepenom egaliteta, to jest, jednakost i ravnopravnosti među polovima) je Švedska (EIGE=82,6), Danska (76,8), te Finska (73,0), dakle skandinavske države, dok su na posljednjim mjestima po ovim parametrima Grčka (50,0), Mađarska (50,8) i Slovačka (52,4) (Kangas i Rostgaard, 2007).

Štaviše, vrijednosti datog indeksa dobijene u različitim domenima potvrđuju činjenicu da je rodna ravnopravnost multidimenzionalni koncept, te da postizanje ronje jednakosti sa samo jednog aspekta i u samoj jednoj dimenziji, ili domenu (na primjer, samo na polju zaposlenja i tržišta rada), ne dovodi do poboljšavanja rodne jednakosti i ravnopravnosti u drugim domenima. Slučajevi Portugala, Estonije i Kipra su dobri primjeri za to, pošto su vrijednosti indeksa rodne jednakosti u domenu „posao“ u ovim zemljama slične vrijednostima zemalja kao što su Francuska, ili Njemačka, ali iste te zemlje imaju jako niske vrijednosti indeksa u kategoriji „moć“.

Međutim, ograničavanje koncepta rodne jednakosti na samo jednu dimenziju je izuzetno ograničen pristup, jer dovodi do previda mnogih bitnih faktora iz domena jednakosti polova (rodne jednakosti) u svakodnevnom životu Evropljana (Kangas i Rostgaard, 2007).

Ako se Evropa uzme u obzir u cijelosti, rodna jednakost i ravnopravnost se popravila tokom perioda od 2005. do 2015. godine. Prosječna vrijednost indeksa rodne ravnopravnosti za EU28 zemlje se poboljšao od vrijednosti 62 2005. godine, do 66,2 u 2015. godini, ali postoje razlike u domenima radone ravnopravnosti.

Dok su vrijednosti indeksa rodne ravnopravnosti poprilično visoke (85,9 u 2005. i 87,4 u 2015. godini), dok su vrijednosti indeksa za domene „posao“, „vrijeme“, „novac“ i „znanje“ između 60

i 79, ipak domen "moć" (koji označava prisustvo žena u političkom i javnom životu) pokazuje najniže vrijednosti, iako je priraštaj (relativno uvećanje) upravo bilo najveće za ovaj domen (38,9 u 2005. i 48,5 u 2015. godini) (Kangas i Rostgard, 2007).

Dok se svi domeni izgleda popravljaju, u smislu uvećanja indeksa rodne jednakosti u Evropi, jedino domen "vrijeme" izgleda opada. Ovaj domen je vezan za količinu vremena koju odvajaju muškarci i žene u domaćinstvu, u kućanskim poslovima, u poslovima oko čuvanja i odgajanja djece, itd., te je ovaj domen (to jest, indeks rodne jednakosti u tom domenu) porastao na 68,9 u 2012. godini, ali je u 2015. bio manji, 65,7 (Lomazzi i sar. 2019).

U isto vrijeme, rodna jednakost u domenu "posao" se uvećava (to jest, uvećava se indeks rodne jednakosti za ovu dimenziju), zajedno sa finansijskom samostalnošću i većom političkom moći.

Kada su u pitanju domeni "vrijeme" i "posao", vrijednosti datog indeksa za zemlje kao što su Švedska (preko 90), Holandija (skoro 84) i Danska (više od 83) govore da i žene slično uživaju u poslu i slobodnom vremenu kao i muškarci, dok u zemaljama kao što su Bugarska (manje od 43), Grčka (manje od 45) i Slovačka (nešto više od 46) postoje veliki zjapovi i diskrepance među polovima kada su u pitanju ovi domeni (Lomazzi i sar. 2019).

Ove varijacije, kada je u pitanju korišćenje i utilizacija vremena, vjerovatno odražavaju uticaj kombinacije faktora, kao što su učešće na tržištu rada i obavljanje poslova van kuće, te institucionalnu podršku za brigu o porodici, oslikavajući razlike između ovih država u pogledu balansiranja obaveza na poslu i u domaćinstvu muškaraca i žena. Ovo balansiranje i kompromisi, poznati i kao "rodni ugovori", nisu samo rezultat preferencija pojedinaca, nego nastaju kao rezultat međuodnosa i međusobnog uticaja sistema vrijednosti koje imaju pojedinci, sporazuma i "pregovaranja" među bračnim partnerima, strukturalnih faktor i institucionalnih prilika i organizacije (Lomazzi i sar. 2019).

Suprotne vrijednosti u domenima "vrijeme" i "rad", kada je u pitanju rodna jednakost, sugeriraju da se realno postojeća rodna jednakost u domenu politike, zaposlenja i javnog života ne preliva i ne odražava u istoj mjeri na domen "vrijeme", kada je u pitanju utrošak vremena i truda u privatnom i porodičnom životu. Stoga se može reći da, iako žene dobijaju na značaju kada je u pitanju javni život, privatna sfera ostaje glavno polje rodne (ne)jednakosti (Lomazzi i sar. 2019).

Ne svodi se samo na to da procesi primarne socijalizacije imaju uticaja i da se odražavaju na ulogu polova u domaćinstvu i na odgajanje djece, već se tu radi o tome da se na svakodnevnom nivou "ugovaraju" ovakvi "rodni ugovori" između partnera i članova domaćinstva u pogledu podjele

poslova i obaveza u kući, u pogledu brige o potomstvu, doprinosa primanjima, itd. Ovakve često kompleksne interakcije u privatnoj sferi među bračnim partnerima doprinose perpetuaciji i produbljavanju razlika koje postoje u društvu kada je u pitanju rodna jednakost i ravnopravnost (Lomazzi i sar. 2019).

Ove interakcije nisu jednostavan rezultat preferencija pojedinaca, već ovakvi "rodni ugovori" iz kompleksnih interakcija, svakodnevno. Mogu nastati zbog različitih razloga, među kojima je shvatanje, stavovi i ideologija pojedinca o ulozi muškarca i žene, što stvara strukturu sistema vrijednosti i prioriteta, motivacija i interesovanja. Na osnovu toga, partneri "pregovaraju" o sveukupnom uspostavljanju odgovornosti u pogledu izvršavanja zadataka.

Prevođenje stavova u pogledu rodne jednakosti i ravnopravnosti u stvarne akcije (kao što su navedene podjele obaveza i odgovornosti) vrlo često zavisi od konteksta situacije, što se često javlja upravo u slučaju postojanja obaveze balansiranja između izvršavanja posla van kuće i izvršavanja obaveza u domaćinstvu (Lomazzi i sar. 2019).

Rodna ideologija (skup shvatanja, stavova i ideja u pogledu rodne jednakosti i ravnopravnosti u društvu i porodici) bi se mogla definisati kao:

"bazični, suštinski koncept pojedinca na osnovu kojeg on, ili ona daje podršku za podjelu plaćenog rada i odgovornosti u izvršavanju poslova u domaćinstvu i porodici, koji je baziran na pojmu podijeljenih sfera" (Lomazzi, 2019).

"Tradicionalna" rodna ideologija, u svom kasličnom obliku, podržava jasno razdvajanje zadaća, obaveza i odgovornosti po polovima (ili rodovima), pri čemu se ženama najčešće dodjeljuju poslovi u domaćinstvu, briga o djeci, dok se u klasičnom obliku ovakvih shvatanja muškarcima dodjeljuju i odgovaraju poslovi izvan domaćinstva, sa prihodovanjem i obezbjeđivanjem finansijskih sredstava za život (Lomazzi i sar. 2019).

Stoga, "rodni ugovor" i "rodna ideologija" su duboko povezani – načini na koji se raspoređuju poslovi, obaveze i odgovornosti u domaćinstvu su vidljiva posljedica i odraz sistema vrijednosti i stavova prema polovima i rodnoj jednakosti. Ovi i ovakvi stavovi se obično smatraju i definišu kao kognitivne reprezentacije onoga što se vjeruje da je najprikladnije za ulogu muškarca i žene (Lomazzi i sar. 2019).

Ova definicija bi se mogla unekoliko proširiti, tako da bi stavovi i ideologija u vezi rodne jednakosti mogli predstavljati normativna vjerovanja u pogledu uloga polova (ili rodova) u društvu iz toga su dobar način mjerenja podrške pojedinaca rodnoj jednakosti (Lomazzi i sar., 2019).

Sa ovog gledišta, egalitarni stavovi o ulogama muškarca i žene podržavaju mjesto žene u javnom, političkom životu i društvenim aktivnostima, podržavaju mjesto i ulogu muškarca u privatnoj sferi, sa osnovnom, bazičnom idejom dijeljenja odgovornosti na polju ekonomskog zbrinjavanja i obavljanja poslova u domaćinstvu, bez obzira na pol (ili rod). Na drugoj strani, tradicionalni stavovi u pogledu uloge muškarca i žene podržavaju isključivo podjelu, ili neku vrstu specijalizacije muškarca i žene kada su u pitanju pojedine vrste poslova i obaveza (Lomazzi i sar. 2019).

Žene imaju izraženije tendencije ka rodnoj ravnopravnosti i egalitetu u odnosu na muškarce, uglavnom zbog diferencijalne socijalizacije dječaka i djevojčica, na osnovu očekivanja unutar porodice i u školi i u njihovom primarnom kontekstu, generalno. Ljudi koji pripadaju starijim generacijama imaju veće tendencije ka podržavanju tradicionalnih shvatanja i stavova u pogledu uloga muškaraca i žena u poređenju sa mlađim generacijama.

Mlađi ljudi imaju tendenciju ka socijalizaciji u društвima koja više nagnju ka egalitarizmu, jer su bili izloženi egalitarnoj ideologiji i konceptima više u poređenju sa svojim roditeljima i bakama i djedovima. Prema nekim autorima, ova izloženost egalitarnim idejama doprinosi razvoju egalitarnih stavova kod mlađih osoba (Lomazzi i sar. 2019).

Drugi faktori, koji su navedeni kao predviđajući faktori u opsežnim studijama za razvoj stavova prema radnoj jednakosti i ravnopravnosti uključuju nivo obrazovanja, status zaposlenja, porodični status, obim prihoda u porodici, te nivo urbanosti i urbanog razvoja. Ljudi koji su se više i dalje uključivali u obrazovni sistem imaju veće tendencije ka egalitarnim stavovima i vjerovanjima (u pogledu jednakosti muškaraca i žena) u odnosu na osobe koje su manje obrazovane (Lomazzi i sar. 2019).

Posebno za žene, biti zaposlen se često asocira sa većom podrškom u smislu egalitarnosti (jednakosti i ravnopravnosti), ali bi u ovom slučaju kauzalni (uzročni odnos) mogao biti dvosmjeran.

Parovi koji su svoj odnos institucionalizovali kroz bračni odnos češće imaju tendenciju da pokazuju tradicionalne stavove nego parovi koji žive u stabilnim vezama bez braka, ili osobe koje su single (sami), ili osobe koje su prethodno bile u braku (a sada su razvedeni, razvđojeni, udovci, itd.) (Lomazzi i sar. 2019).

Takođe, što su veća domaćinstva, posebno ona sa većim brojem djece, veća je i podrška tradicionalnim stavovima i vjerovanjima kada su u pitanju uloge muškarca i žene.

Čak i kada se religiozna doktrina ne suprotstavlja rodnoj jednakosti, ove grupe pojedinaca i parova uglavnom više podržavaju tradicionalne stavove u pogledu podjela uloga, obaveza i odgovornosti muškarca i žene. Zajedno sa njihovim vrijednostima i normama, religijske organizacije prenose svoja očekivanja (u pogledu podjele uloga muškarca i žene) na svoje sljedbenike i pratioce. Posjećivanje religijskih događaja i službi je dobar pokazatelj stepena integracije pojedinca u datu religijsku zajednicu, te dobar pokazatelj izloženosti muškarca, ili žene religijskim shvatanjima, stavovima i očekivanjima u pogledu braka, te uloge muškarca i žene u bračnoj zajednici (Lomazzi i sar. 2019).

Rezultati brojnih studija pokazuju da ljudi koji više posjećuju religijske službe i događaje imaju veću tendenciju ka tradicionalnim stavovima i shvatanjima uloge muškarca i žene, nego oni pojedinci i parovi koji su manje, ili nikako integrисани u određenu religijsku zajednicu. Međutim, malo obimnih studija do danas je pokušalo da objasni stavove vezane za uloge muškarca i žene, sa razmatranjem i analizom većeg broja zemalja, te sa uključivanjem i individualnih i kontekstualnih faktora, sa ciljem poređenja uticaja različitih konteksta na ove stavove i vjerovanja. Studije su takođe potvrđile efekte socio-demografskih varijabli pri prilagođavanju različitim prilikama i društvenim kontekstima (Lomazzi i sar. 2019).

U postojećim studijama, neka ključna zapažanja se ističu: kada se razmatra moralna perspektiva uloge muškarca i žene, nivo religijskog uticaja u datoj zemlji i dalje igra normativnu ulogu. Uprkos opadanju značaja religijskih propisa u mnogim društvima i zemljama Zapada, proces sekularizacije (proces razdvajanja religije i državne uprave) još uvijek nije homogeno prisutan u Evropi (Lomazzi i sar. 2019).

Po mnogima, proces sekularizacije i opadanja značaja i uticaja religije je najistaknutiji u skandinavskim zemljama, u poređenju sa centralno-evropskim državama, dok se južne zemlje i područja (Grčka, Italija) i dalje čvrsto drže tradicionalnih shvatanja i stavova. Teorija eksponiranosti predlaže pravilo po kojem oni koji žive u društvenim kontekstima i sredinama sa većim brojem religioznih ljudi i sa snažnijim religijskim uticajem, su više izloženi konzervativnim društvenim normama.

Takođe, kada ova proporcija raste (kada raste broj religijski orijetnisanih osoba i religijskih institucija u okruženju datih pojedinaca i parova) pojedinci mogu da imaju tendenciju ka konzervativnjem shvatanju i uniformnih društvenih očekivanja (Lomazzi i sar. 2019).

To čak i ne moraju biti fundamentalisti (zagriženi i fanatični sljedbenici religijskog pokreta), ali su ovakve individue jednostavno socijalizovanje u pravcu konzervativnijih shvatanja (Lomazzi i sar. 2019).

Studije su bile posvećene i proučavanju uticaja strukturalnih i institucionalnih faktora na mišljenja pojedinaca u pogledu prava žena da učestvuju u tržištu rada (ravnopravni uslovi zaposlenja i privrjeđivanja). Ovakve studije su pokazale da pored strukturalnih faktora (kao što su obrazovanje, prihodi, ekonomski i finansijski status), institucionalni faktori (prilike koje institucije nude, kao što su podrška za parove sa više djece, dječiji dodaci, bolovanja i porodiljska odsustva koja su plaćena za oba roditelja, itd.) takođe imaju uticaja na ova mišljenja i shvatanja, što ukazuje na činjenicu da šeme u pogledu vremena i truda u domaćinstvu, kada su u pitanju muškarci i žene, nisu samo posljedice ličnih preferencija i ličnih afiniteta, već zavise umnogome i od kontekstualnih društvenih prilika (Kangas i Rostgard, 2007).

Postojalo je još studija koje su uključivale mogućnosti kombinovanja plaćenog rada (zaposlenja van kuće i finansijskog i ekonomskog doprinosa) i obaveza i odgovornosti kod kuće, u domaćinstvu.

Uključena su bila dva indikatora: izdvajanja države za pomoć porodicama i dužina roditeljskog, plaćenog odsustva. Uprkos očekivanjima, ove studije nisu našle nikakve statistički značajne efekte ovih odluka (izdvajanja za porodice i plaćena roditeljska odsustva) na stavove u pogledu rodne jednakosti (Lomazzi i sar. 2019).

Ipak, drugi autori su utvrdili da izdvajanja države za sistem gdje oba roditelja doprinose kućnim primanjima i prihodima vode ka slabljenju tradicionalne podjele uloge muškarca i žene u domaćinstvu, te jačaju egalitarni sistem i povećavaju rodnu jednakost i ravnopravnost. Također, bilo je autora čije su studije potvrdile da veće učešće žena na tržištu rada slabi tradicionalne podjele između muškaraca i žena, te da ovakav sistem jača egalitarizam. Ipak, bilo je i studija koje nisu utvrdile takvu povezanost, pa je svakako savjetodavno potražiti još odgovora na ova pitanja kroz istraživanja (Lomazzi i sar. 2019).

3.7.Pregled dosadašnjih istraživanja

U ovom poglavlju će biti pokušaj poređenja rezultata ove studije sa nalazima sličnih studija drugih autora. Prvo će biti opisani rezultati nekih starijih studija, a kasnije opisi novijih studija. Stavovi u pogledu primata braka, kao načina života, su mijenjali tokom druge polovine 20. vijeka. Legitimnost

usamljeničkog stila života (u modernom slengu, "singl" stil života) je već u drugoj polovini dvadesetog vijeka postala sve više priznata od strane mlađih ljudi i njihovih roditelja. Većina Amerikanaca već u ovom periodu nije smatrala da je ostati usamljen puno gore od bračnog života, te je prestalo i osuđivanje onih koji izbjegavaju brak (Thornton, Freedman, 1982).

Iako je u anketama 1980-ih godina i studijama o američkim porodicama većina mlađih ljudi izjavila da bi neuspjeh da se ožene/udaju smatrali kao manjom neprijatnošću, jako malo njih je izjavilo da bi to smatrali velikim neuspjehom.

Unekoliko je iznenađujuće da su i majke ovih mlađih ljudi bile nepristrasne prema tendencijama svoje djece da uđu u bračne vode, što sugerira da mlađi ljudi već u ovom periodu više nisu bili pod pritiskom da se žene/udaju (Thornton, Freedman, 1982).

Iako se imperativ ka osnivanju bračne zajednice i porodice smanjio i oslabio, sa smanjenjem prednosti braka u poređenju sa usamljeničkim životom, brak je u ovom periodu, sada davnih 1980-ih bio i dalje visoko vrjednovan među mlađim Amerikancima.

Više od 90% mlađih Amerikanaca je očekivalo da stupi u bračnu zajednicu, pri čemu se taj procenat održao još od 1960-ih godina. Također, i pored porasta razvoda, kao raskida braka, ipak je većina mlađih ljudi u ovoj zemlji (iz koje polaze mnogi trendovi u ostale dijelove svijeta, mora se priznati) očekivala u ovom periodu da im brak potraje (Thornton, Freedman, 1982).

Ono što se već u ovom periodu počelo mijenjati jeste starost u kojem bi mlađe i produktivne osobe, posebno žene, očekivale da stupe u bračne vode. Ta starosna granica se već u ovom periodu počela podizati. Ipak, žene su i dalje više cijenile brak u poređenju sa mlađim muškarcima, ali su se promjene u ovom periodu počele javljati u pogledu obrazovanja, gdje mlađe žene, iako za brak, nisu željele da im brak ometa obrazovanje (Thornton, Freedman, 1982).

Gubernskaya (2010) je proučavala promjene u stavovima prema braku i zasnivanju porodice u zapadnoj Austriji, Njemačkoj, Velikoj Britaniji, Irskoj, Holandiji i Sjedinjenim Američkim državama, koristeći podatke iz anketnih istraživanja iz 1988., 1994. i 2002. godine.

U skladu sa idejama demografske tranzicije i promjena i rasta post-materijalizma, javno mjenje u ovim državama se kretalo i udaljavalo od tradicionalnih normi braka, zasnivanja porodice i odgajanja djece. Ovaj trend udaljavanja od tradicionalnih normi je bio posebno zastupljen kod ženskog pola, kod žena koje se nisu nikad udavale, koje su male veći nivo obrazovanja, koje su imale stalno zaposlenje, te kod žena sa relativno sekularnim stavovima i manje izraženom religioznošću.

Promjene su se odražavale i u izrazitoj polarizovanosti između onih koji nisu nikad bili u braku i onih koji su bili u braku u Austriji i Njemačkoj, te između muškaraca i žena u Sjedinjenim američkim državama, što se tumačilo kao odraz javne politike i odluka države vezanih za stimulaciju plodnosti i promovisanje tradicionalnog braka u ovim zemljama (Tabela 2.) (Gubernskaya, 2010).

Tabela 2 . Demografske karakteristike zemalja u 2002. godini u pogledu braka i zasnivanja porodice
(Gubernskaya, 2010)

	<i>U.S.^b</i>	<i>Austria</i>	<i>West Germany</i>	<i>Ireland</i>	<i>Great Britain</i>	<i>Netherlands</i>
Total fertility rate (TFR)	2.00	1.33	1.34	1.97	1.63	1.73
Non-marital births (%)	34.0	33.8	26.1	31.2	40.6	29.1
Mean age at childbearing	27.3	28.8	30.0	30.7	28.8	30.3
Crude divorce rate (CDR)	3.6	2.4	2.5	0.7	2.7	2.1
Crude marriage rate (CMR)	7.5	4.5	4.8	5.1	5.0	5.2
Women labor force participation	66.2 ^c	61.3	58.9	55.4	65.2	66.2
Type of welfare state ^d	Liberal	Conservative	Conservative	Liberal	Liberal	Social-democratic

Gubernskaya, Z. (2010). Changing Attitudes Toward Marriage and Children in Six Countries. *Sociological Perspectives*, 53(2), pp. 179-200.

Yucel i sar. (2015) je istraživao stavove prema braku, djeci i zasnivanju porodice u Sjevernom Kipru, Južnom Kipru, Turskoj i Grčkoj, koristeći najnovije podatke iz evropskih studija, te je utvrdio značajan uticaj religioznosti, političkih stavova i ideologije, te nivoa obrazovanja na egalitarnost u pomenutim zemljama koje uglavnom odstupaju od liberalnijih stavova u drugim dijelovima Evrope.

Ovo istraživanje je utvrdilo da brak u bosanskohercegovačkom društvu nije visoko cijenjena kategorija ni životni cilj (s obzirom na visok procenat onih koji ne žele sklapati brak, te relativno mali procenat sretno udatih i oženjenih), da brak više naginje ka liberalnijim kriterijima i stavovima, te da nema značajne povezanosti između nivoa obrazovanja i starosti i želje za sklapanjem braka i dobijanjem djece.

Neke su stvari sigurne kada je u pitanju brak i porodica. Dokazi su jasni da su brak i porodični život dobri za nas kao pojedince i kao društvo. Bračni parovi, kao grupa, uglavnom se finansijski bolje snalaze nego samci. Istraživanja pokazuju da imaju veća primanja, bolje radne performanse, veću uštedu i veću akumulaciju imovine (Martin i dr., 2003; First Things First, 2013). Ljudi koji zasnovali bračni odnos su mentalno i fizički zdraviji, žive duže i imaju nižu stopu zloupotrebe alkohola (First Things First, 2013).

S druge strane, biti samac nije baš sjajno za porodice, ili pojedince. Djeca samohranih porodica mnogo je vjerojatnije da će napustiti školu. Tri puta je veća vjerojatnost da će živjeti u siromaštvu od djece koja žive u porodicama u kojima su roditelji u braku (Gubernskaya, 2010).

Samohrani očevi su manje uključeni u život svoje djece i manje su odgovorni prema svojim porodicama. Domaćinstva sa samohranim roditeljima su „glavni uzrok siromaštva djece i u vezi s tim javljaju se i porodični problemi“ (First Things First, 2013). Uprkos svim prednostima u braku i nedostacima ljudi koji žive sami, istraživanja pokazuju da institucija braka postaje manje cijenjena, a uloga djece u braku dvosmislena. Razvod, suživot, odabir da ostanu sami, rađaju djecu izvan braka ili uopće nemaju djecu postaju popularni izbori umjesto braka (Gubernskaya, 2010). Institut za američke vrijednosti primijetio je osjećaj dvosmislenosti prema braku kod trećine odraslih. S promjenom stavova o seksualnim odnosima, kontroli rađanja i prihvatljivim životnim aranžmanima, brak je postao manje potreban (Martin i sar., 2003).

U intervjuima su istraživači utvrdili da mladi i dalje vole ideju o braku, ali su puni neizvjesnosti u pogledu braka. Između 1962. i 1994., većina mlađih izjavila je da se želi vjenčati u budućnosti i vjeruje da je brak vrlo važan (Gubernskaya, 2010), što se čini optimističnim prikazom braka uopće.

Jednom kada je brak bio spoj pogodnosti i nužnosti s funkcijama koje uključuju spajanje porodica, formiranje socijalnih veza, rađanje i odgajanje djece - na taj način brak je osigurao višesmjernu sigurnosnu mrežu za sve koji su u nju uključeni. Ali, potom je uslijedila industrijska revolucija, a s njom i promjena u načinu funkcionisanja porodica što je ustupilo mjesto radu u fabrikama i gradskom načinu života. Nakon industrijske revolucije došlo je do poslijeratnog ekonomskog procvata i čvrstog uspostavljanja srednje klase. Uz ugodan nivo prihoda i obilnu zalihu robe prelazi se u doba post-materijalizma.

Umjesto da žive životom u skladu s njihovim potrebama za stvarima i zajednicama koje bi im osigurale opstanak, ljudi su skrenuli pažnju na autonomiju i samoizražavanje. Sada su se mogli vjenčati iz ljubavi ili zbog ličnog ispunjenja (Gubernskaya, 2010).

Ova ekomska sigurnost pruža pojedincima luksuz da se bave samorealizacijom i oslobađa ih od normativnih ograničenja koja idu zajedno s ekonomskom zavisnošću o porodici i zajednici. Postmaterijalističke vrijednosti povezane su s visokom razinom tolerancije na pobačaj, razvod i homoseksualnost i niskom podrškom važnosti obiteljskog života i djece, dominaciji muškaraca i tradicionalnim rodnim ulogama (Gubernskaya, 2010:181).

Na primjer, ljudi su počeli potiskivati brak i rađanje djece u korist usavršavanja na fakultetu, ili karijere. Budući da ti izbori postaju prihvatljiviji ili čak očekivani, ono što se vjeruje da su tradicionalne bračne vrijednosti počele propadati (Gubernskaya, 2010). Kako je vrijeme odmicalo, promjene su se neumoljivo nastavljale. Rođenje djece izvan braka, ili izbor da nemaju djecu postalo je prihvatljiv izbor mlađih. Sve više i više žena odlučuje se uopće ne vjenčati. "Dvadeset i dva posto američkih žena od 30 do 34 godine nikada nisu stupile u brak 2000. godine. To je otprilike trostruko više nikada udatih žena u toj starosnoj grupi u odnosu na 1970. godinu" (Sloan Work and Family Research Network, 2006). Uz svu ovu promjenu, važno je saznati zašto se mijenja, i šta treba učiniti da se riješe te promjene.

Budući da je brak odložen, kohabitacija³ se preselila kao novo svjetlo braka - nešto što će popuniti jaz između odnosa i braka. Prema američkom popisu stanovništva, između 1990. i 2000. godine broj zajedničkih parova porastao je za 72 posto (Sloan Work and Family Research Network, 2006). U intervjima s mladima od dvanaest do osamnaest godina, istraživači su otkrili da je 50 posto tinejdžera imalo pozitivan stav prema zajedničkom životu, a samo 27 posto misli da je to loša ideja.

Gotovo 50 posto njih reklo bi da želi živjeti s nekim prije nego što se vjenčaju, vjerujući da će to poboljšati kvalitetu i dugovječnost njihovog braka (Martin i sar., 2003).

Nažalost, postoji mnoštvo podataka koji su u suprotnosti s njihovim pretpostavkama. Istraživanje je jasno: pokazano je da zajednički život drastično smanjuje sreću i dugovječnost odnosa (One Plus One, 2013). Neki istraživači vjeruju da opadajući stupanj braka oduzima djeci sposobnost da vide zdrave dugoročne veze i nauče vještine odnosa koji bi osigurali uspjeh u braku. To ih ostavlja okrenutim ka suživotu i nastavku ciklusa (Martin i sar., 2003). Suživot omogućava ljudima da uživaju u blagodatima braka bez obaveze.

³ Kohabitacija je pojam koji se odnosi na dogovor dvije osobe koje nisu u srodničkim odnosima da žive zajedno, često kao deo emotivne ili seksualne veze (<https://velikirecnik.com/2015/11/13/kohabitacija/>)

Jedna od suptilnijih promjena koja zahvaća brak i odgoj djece jeste to da ih ljudi odlažu za kasnije periode života.

Dok je prosječna dob za prve brakove 1960. godine bila 20 za žene i 23 za muškarce, sada je prosječna dob 25 za žene i 27 za muškarce - što je povećanje za oko 5 godina za oba spola (Sloan Work and Family Research Network, 2006).

Nekoliko je stvari koje mogu pridonijeti ovoj promjeni. Prvi je suživot. Omogućujući ljudima da iskoriste prednosti braka, a da zapravo ne stupe u brak, oni su u mogućnosti da ga odvoje na neodređeno vrijeme, a da pri tome ne izgube mnoge privilegije braka.

Također, kako je ranije navedeno, ljudi koji mogu steći fakultetsko obrazovanje i postati finansijski nezavisni dao je ženama razlog da ne žure u brak. Ublažavanje socijalne zabrane predbračnog seksualnog odnosa te kontrola rađanja i legalni pobačaj omogućava ljudima socijalnu i moralnu slobodu da zadovolje svoje seksualne potrebe izvan braka; potrebe koje su mogle da pozovu parove prema oltaru prije 60 godina. Svaki od ovih doprinosa seksualnoj slobodi može biti faktor u odluci o prekidu braka. Prema istraživačima iz Projekta braka, za ljude koji se vjenčaju u kasnijoj dobi manje je vjerovatno da će se razvesti (Nacionalni projekt ženidbe, 2007). Rastuća dob prvog braka nije nužno loša stvar ako se posmatra u odnosu na njegov utjecaj na razvod.

Prema američkom Ministarstvu zdravstva i ljudskih usluga razvod je u stalnom padu od 1985. Parovi koji imaju veća primanja, visoko obrazovanje, višu starost u vrijeme braka, praktikuju religiju, odgađaju začeće sve do braka vjerovatnije će ostati zajedno do kraja. Suprotno tome, parovi koji zarađuju manje od 25.000 dolara, potiču iz rastavljenih porodica, imaju dijete van braka, nemaju povezanost ni s jednom religijom, ili su napustili srednju školu, vjerovatno je da će se razvesti (Nacionalni projekt o braku, 2007).

Također, parovi koji su u drugom braku imaju znatno veći rizik od razvoda (Olson, DeFrain, Skogrand, 2008).

Iako proporcije i rizici razvoda možda i nisu tako loši kako se u javnosti ponekad vjeruje, još uvjek je dovoljno rasprostranjen da ima ogroman uticaj na to kako se ljudi osjećaju u vezi s brakom općenito. Stopa razvoda i dalje je visoka, što ostavlja dosta djece da se odgajaju u domovima s jednim roditeljem (često s majkom). U studiji stavova tinejdžera o braku i razvodu, istraživači su otkrili da oko polovine ispitanika ima negativan pogled na brak, a nešto više od 20 posto ima pozitivna osjećanja o njemu.

Važno je ipak napomenuti da je više od polovine ispitanika došlo iz razvedenih porodica, pa to može zasjeniti njihov pogled na razvod.

Istraživači navode da je nejasno kakav učinak ima biti dio razvedene porodice na djetetov pogled na brak i razvod, ali rana istraživanja pokazuju da zaista ima značajan efekat (Martin i sar., 2003). Dok je dvije trećine anketiranih tinejdžera izrazilo optimistične poglede na brak, većina njih osjećala se nespremnim za brak.

Pa ipak, odgovorili su i da smatraju da imaju osobine potrebne za brak. Ono što su istraživači zaključili iz ovoga je da su tinejdžeri izgledali zbumjeni što je potrebno da se pripreme i funkcionišu u bračnom odnosu, možda zato što je tako malo njih svakodnevno vidjelo zdrav brak (Martin i sar , 2003).

Ovaj nedostatak iskustva u funkcionalisanju uspješnih porodica predstavlja ključ u oblikovanju osjećaja djece prilikom približavanja braku i kako će prihvaćanje razvoda i samohranih porodica uticati na sljedeću generaciju. Uprkos opadanju stope razvoda, broj djece koja su odgajana u samohranim roditeljskim porodicama naglo se povećava. Statistički podaci pokazuju da je 1970. godine 12 posto američke djece živjelo u kući s jednim roditeljem; porastao je na 28 posto do 1996. A iz druge perspektive, 2000. godine, bračni parovi koji su odgajali djecu zajedno činili su 73 posto svih porodica s djecom. Do 2006. godine taj se pad smanjio za dva posto (Sloan Network and Family Research Network, 2006).

Godine 1960. u domovima sa roditeljima koji nisu bili u braku odgajalo se samo 500.000 djece. Taj se broj popeo na 5,5 milijona, a porastao je 72 posto samo u posljednjih 10 godina (Sloan Work and Family Research Network, 2006). Od svih načina na koje se porodice mijenjaju, čini se da je ovo jedno od najvećih područja. Tabu zajedničkog života i odgajanja djece bez braka očito je nestao.

Još jedna promjena porodične strukture i braka je uloga rađanja djece. Mnoga djeca nikad nisu živjela pod istim krovom uz oba roditelja. Sve više i više ljudi rađa vanbračnu djecu. Više od polovine starijih srednjoškolaca kaže da će prihvatići dijete izvan braka, pokazala je nedavna anketa istraživačkog centra Sveučilišta u Michiganu (Beam, 2009).

Žene također odlučuju češće ostati bez djece. 1962. godine 85 posto žena vjerovalo je da su djeca bitan dio bračnog života; do 1980. samo 43 posto žena vjerovalo je u to (Gubernskaya, 2010). Iako su djeca nekada bila središnji dio braka, a brak se smatrao središnjim za odgoj djece, vremena se definitivno mijenjaju.

Švedska doživljava pad stopa braka, starije životne dobi u braku, visoku stopu razvoda (iako je još uvijek niža od Sjedinjenih Država) i više djece koja žive bez vjenčanih roditelja, ili zbog razvoda, ili zbog toga što su rođeni od strane samohranog roditelja (Popenoe, 2006).

Potpuna ravnopravnost žena na radnom mjestu, politike zaštite posla, velikodušni očinski doplatak i univerzalni dječiji vrtići stvorili su put ženama da se odlučuju za brak i porodicu, a da ne brinu o tome ko će se brinuti o njoj ili njezinoj djeci ili moći da biraju između braka i porodice. Uprkos svim odredbama za nošenje i podizanje djece, stopa nataliteta u Švedskoj smanjuje se. Međutim, nešto je viši od ostatka EU (Chesnais, 1996).

Zbog politika koje promiču ravnopravnost spolova i dobrobiti djeteta, praktički ne postoji socioekonomski razliku između vjenčanih i samohranih roditelja (Chesnais, 1996).

Ovo sugerire da Švedska, prihvatajući promjenjivu definiciju braka i obitelji i kreirajući politike koje idu u korak s promjenama, ublažava negativne finansijske učinke odnosa koji se uočava u Sjedinjenim Državama, posebno kada je riječ o samohranim majkama i njihovoj djeci.

Stopa suživota u Švedskoj najviša je u svijetu i 20 posto viša od američke, jer "gotovo svi parovi žive zajedno prije braka, u poređenju s oko dvije trećine parova u Americi" (Popenoe 2006:2-3).

Na pitanje je li ili nije u redu još uvijek živjeti zajedno nakon što imaju djecu, 86 posto muškaraca i 89 posto žena smatra da je to sasvim prihvatljivo (Popenoe 2006). Moguće objašnjenje malobrojnosti Švedana koji su u braku je slabost vjerskih uvjerenja u Švedskoj (Popenoe, 2006).

Kako su u posljednjih 60 godina u Sjedinjenim Državama nestale vjerske pripadnosti (Newport, 2013), raste i suživot. Statistički podaci pokazuju da se ljudi koji aktivno praktikuju religiju više vjenčavaju i manje razvode (The National Marriage Project, 2007). Važno je napomenuti da se Švedska ne bori protiv tih promjena. Umjesto toga, odlučili su djelovati zajedno kao nacija radi postizanja najboljih mogućih ishoda za djecu, porodice i pojedince, bez obzira na to kako se porodice odluče definisati. Proveli su politiku kojom se osigurava da se prema svima postupa jednako, a o svima se pravilno brine. Posljedično, blagostanje svakog muškarca, žene i djeteta raste.

Prema istraživanju koje je provedeno u Bosni i Hercegovini, nastojalo se utvrditi šta sami mladi ljudi misle o svom položaju u društvu, umjesto da o njima, kao što je to uobičajeno, sa svog stanovišta raspravljuju drugi. Rezultati istraživanja su objavljeni 2015. godine u vidu knjige pod nazivom Studija o mladima u Bosni i Hercegovini, a proveli su je Turčilo i sar. (2018/2019). Bilo je uključeno više od 1000 osoba 15-27 godina starosti iz cijele BiH.

Četrdeset i pet posto njih su bili mladi ljudi iz seoskih, a 55% iz gradskih sredina.

Rezultati su pokazali da mladi ljudi još uvijek imaju negativne stavove o društvu. 60% mlađih su nezaposleni, jedan od pet ispitanika uzaludno traži posao duže od pet godina, a više od polovine njih to rade duže od dvije godine. Preko 50% djece sa završenim osnovnim obrazovanjem iz siromašnih porodica ne nastavljaju svoje školovanje, dok 10% njih nemaju zdravstveno osiguranje, bez obzira na činjenicu da društvo pogađaju mnogobrojne somatske i duševne bolesti, dok društvo prolazi izuzetno težak period poslijeratne tranzicije (Turčilo i sar. 2019).

I u takvim uslovima, procent mlađih osoba koje su politički aktivne, djeluju u nevladinom sektoru, ili se bave određenim hobijem i sl. je zanemariv. Pored nezaposlenosti, neadekvatnost obrazovnog sistema, deprimirajuća politička situacija u zemlji, osjećaj nemanja perspektive za budućnost, itd., uzrokovali su nastavak trenda masovnog odlaska mlađih ljudi u druge zemlje. S njihovim odlaskom, smanjuje se i ključni potencijal društva, što može imati pogubne posljedice po njegov budući razvoj (Turčilo i sar. 2019).

Dodatni problem u svemu ovome je činjenica da su mnogobrojni stručnjaci godinama pokušavali skrenuti pažnju na masovni egzodus mlađih iz Bosne i Hercegovine, ali nije učinjeno gotovo ništa da se on zaustavi, ili bar uspori.

Tačno je i to da mlađi i obrazovani ljudi ne napuštaju samo Bosnu i Hercegovinu, oni odlaze i iz drugih, čak i razvijenijih, ili socijalno stabilniji društava, ali s jednom veoma bitnom razlikom – iz Bosne i Hercegovine oni odlaze iz potrebe jer ne mogu naći zaposlenje, zasnovati porodicu, ili zadovoljiti svoje egzistencijalne potrebe, kao i uslijed činjenice da vladajuće elite godinama održavaju konfliktno političko stanje i neprijatnu atmosferu nesigurnosti, straha i sl., dok mlađi ljudi koji napuštaju razvijena društva prosto traže uslove koji će biti bolji od dobrih uslova kakve već imaju (Turčilo i sar. 2019).

Kada je riječ o stavovima mlađih o braku, Turčilo i sar. (2018/2019) su došli do rezultata da je usmjerenost mlađih u Bosni i Hercegovini na planiranje porodičnog života veoma izražena: 94.6% mlađih svoju budućnost planira u okrilju bračne zajednice, dok mali je udio onih koji planiraju osnovati vanbračnu zajednicu (svega 1.3%).

Nadalje, mali broj mlađih planiraju osnovati brak bez djece (1,4%), dok 0,4% njih zamišljaju život sa partnerom bez djece, 2% sebe u budućnosti vide kao neudate/neoženjene i bez djece, a svega 0,3% kao samohrane roditelje (Turčilo i sar. 2019).

Da su porodica i potomstvo vrlo visoko rangirani na skali društvenih vrijednosti mladih u Bosni i Hercegovini govori podatak da 57.7% njih smatra da je za sretan život bitno imati partnera, a 69.8% ispitanika smatra da je bitno imati i djecu. Pored porodičnog života, mladi smatraju da je za sretan život izrazito važno živjeti u dobroj državi (61.0%), te imati dosta prijatelja (37.3%).

Iz navedenog se može zapaziti da mladi još uvijek visoko vrednuju porodične vrijednosti temeljene na braku (Turčilo i sar. 2019).

Mladi su pokretačka snaga svakog društva te njihovo aktivno sudjelovanje u društveno-političkom životu predstavlja generator rasta i razvoja svake države.

Globalna ekomska kriza uzrokovala je poremećaj na tržištu rada, kako u Europskoj uniji tako i u Hrvatskoj, a upravo su se mladi pokazali kao najranjivija skupina pogodena njezinim posljedicama (Bilić i Jukić, 2014).

Važan faktor zbog koji mladi se sve manje odlučuju na sklapanje braka jeste nezaposlenost. Prema riječima Mujanovića (2013) položaj mladih u BiH je nezavidan jer prema njegovom istraživanju 60-70% mladih želi napustiti našu zemlju zbog nezaposlenosti.

Autori Šverko, Galić i Seršić (2006) su istraživali uticaj nezaposlenosti na ostale dijelove procesa socijalnog isključivanja—ekonomsku deprivaciju i socijalnu izolaciju te vjerovatnost zapošljavanja osoba različitih obilježja. Podaci su prikupljeni longitudinalnim istraživanjem, provedenim u dva dijela (2003. i 2004. godine), na uzorku nezaposlenih osoba u Hrvatskoj.

Od ukupno 601 sudionika istraživanja, koji su bili nezaposleni u prvom ispitivanju, 394 ostalo je nezaposleno godinu dana kasnije, a 207 uspjelo se zaposliti. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da produžena nezaposlenost u Hrvatskoj osiromašuje i socijalno izolira ljudi. Tokom nešto više od godine dana, sudionici koji su ostali nezaposleni, pokazali su znatan pad svojih finansijskih resursa i povećanje socijalne izoliranosti, a oni koji su se zaposlili pokazali su poboljšanje materijalnih prilika i smanjenje socijalne izolacije. Uz to je usporedba obilježja onih koji su se zaposlili i onih koji su ostali nezaposleni pokazala da je proces zapošljavanja diskriminativan prema određenim kategorijama nezaposlenih. Najugroženiji pojedinci prema ovom istraživanju su osobe starije od 45 godina, niže naobrazbe, siromašne, dugotrajno nezaposlene te pojedinci narušenog psihičkog i fizičkog zdravlja.

Kombinacija ovih svojstava praktično onemogućuje zapošljavanje u Hrvatskoj i predodređuje pojedince za položaj socijalno isključenih. (Šverko, Galić i Seršić, 2006).

IV REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U ovom dijelu rada će biti prezentirani rezultati empirijskog istraživanja. Za potrebe ovog istraživanja, posebno je konstruisan anketni upitnik koji se sastoji od 12 pitanja (Prilog br. 1). Upitnik je anonimnog karaktera i na dobrovoljnoj bazi, na što je ispitanicima skrenuta pažnja prije popunjavanja istog. Upitnik sadrži pitanja za dobijanje opših demografskih podataka o ispitanicima, kao i o njihovim stavovima u pogledu braka i bračne zajednice. Zbog aktualne pandemije COVID-19, studija je rađena u online formatu. Kao kriterijum za uključivanje u studiju, bilo je neophodno da su ispitanici iz Bosne i Hercegovine.

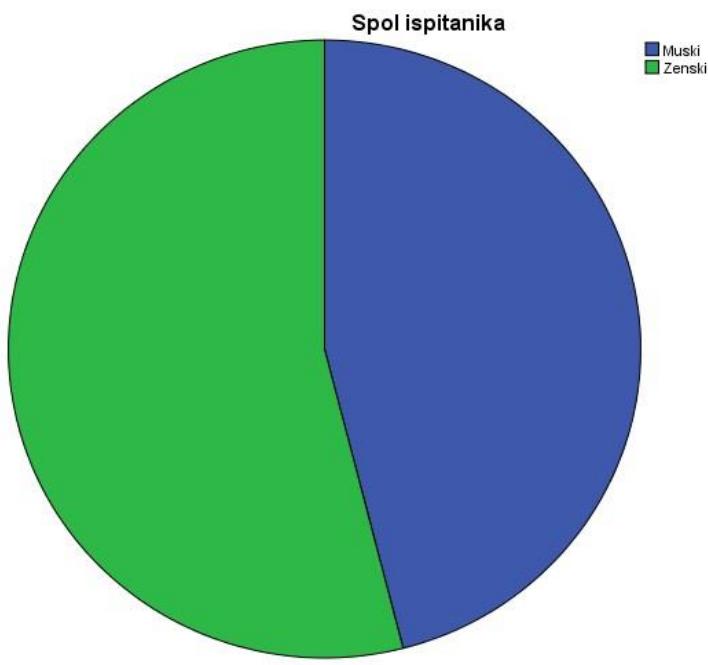
U pitanju je studija presjeka (eng. cross-section study) na uzorku od 50 ispitanika. Rezultati anketnog upitnika su obrađeni u softveru SPSS (eng. Statistical Packages for Social Sciences) verzija 20, od statističkih testova (za testiranje hipoteza i utvrđivanja postojanja kauzalnog odnosa među varijablama) je korišten hi-kvadrat test, kao nivo statističke značajnosti je uzeta vrijednost $p<0,05$, a rezultati su prikazani tekstualno i tabelarno. Neke od tabele su preuzete iz SPSS interfejsa, ali u JPEG formatu, jer izvorne tabele ne odgovaraju po dimenzijama Word dokumentu (prelaze previše margine).

Studija je uključivala 50 ispitanika, različitog spola, starosti i etniciteta.

U toku studije 27 ispitanika (54,00%) je bilo ženskog, dok je ostatak, njih 23 (46,00%) bilo muškog spola (Tabela 3., Grafik 2.).

Tabela 3. Struktura ispitanika prema spolu

Spol ispitanika					
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
Valid	Muski	23	46.0	46.0	46.0
	Zenski	27	54.0	54.0	100.0
	Total	50	100.0	100.0	

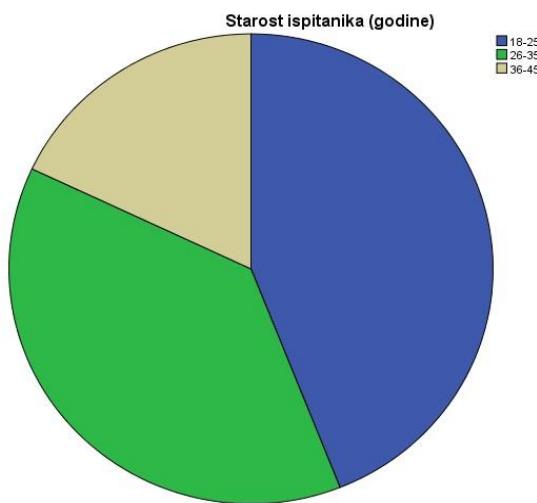

Grafik 2. Struktura ispitanika prema spolu

Najviše ispitanika, njih 22 (44,00%) je bilo u starosnoj grupi 18-25 godina, 19 (38,00%) u grupi 26-35 godina, dok je njih 9 (18,00%) bilo u starosnoj grupi 36-45 godina (Tabela 4., Grafik 3.). Iz navedenih rezultata se vidi da najveći dio uzorka čine mlađi ljudi od 18 do 25 godina.

Tabela 4. Struktura ispitanika prema dobi

Starost ispitanika (godine)					
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
Valid	18-25	22	44.0	44.0	44.0
	26-35	19	38.0	38.0	82.0
	36-45	9	18.0	18.0	100.0
Total		50	100.0	100.0	

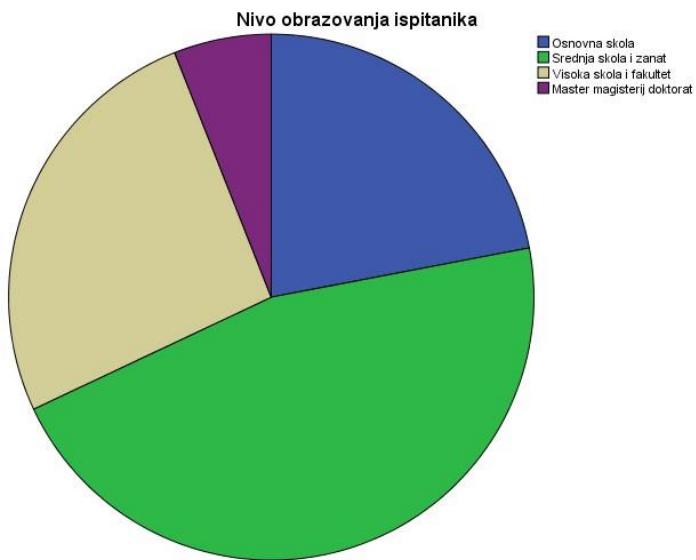
Grafik 3. Struktura ispitanika prema dobi

Najviše ispitanika, njih 23 (46,00%) je imalo srednji nivo obrazovanja, 13 ispitanika (26,00%) je imalo visoku školu, ili fakultet, njih 11 (22,00%) je imalo osnovnu školu kao najviši stepen obrazovanja, dok je najmanji dio ispitanika, njih 3 (6,0%) imalo magisterij, ili doktorat (Tabela 5., Grafik 4.). Ovi podaci govore da većinu populacije, što se tiče nivoa obrazovanja čine osobe sa diplomom srednje škole, što može imati veze sa nekim drugim demografskim pojavama (osipanje visokoobrazovanih osoba zbog loše socio-ekonomске situacije).

Tabela 5. Struktura ispitanika prema nivou obrazovanja

Nivo obrazovanja ispitanika

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Osnovna skola	11	22.0	22.0	22.0
	Srednja skola i zanat	23	46.0	46.0	68.0
	Visoka skola i fakultet	13	26.0	26.0	94.0
	Master magisterij doktorat	3	6.0	6.0	100.0
Total		50	100.0	100.0	

Grafik 4. Struktura ispitanika prema nivou obrazovanja

Po pitanju prednosti braka, rezultati ovog istraživanja su sljedeći:

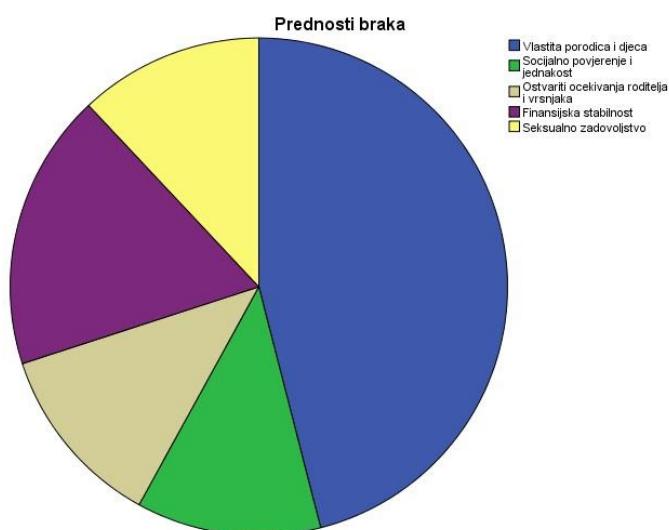
- najveći broj ispitanika, njih 23 (46,0%) smatra da je glavna prednost braka imati vlastitu porodicu i djecu,
- daleko manji broj ispitanika, njih 9 (18,0%) smatra da je glavna prednost braka finansijska stabilnost,
- po 6 ispitanika (12,0%) smatra da su to ostvarenja očekivanja roditelja i vršnjaka, socijalno povjerenje i jednakost i seksualno zadovoljstvo (Tabela 6., Grafik 5.).

Na osnovu ovih rezultata, može se reći da duh braka i dalje ima patrijarhalnu osnovu. Različita su mišljenja o prednosti braka, ali je svakako dominantna činjenica da ispitanici najviše smatraju da su porodica i djeca nešto što je nerazdvojno od pojma braka i njegova glavna prednost. Kod samo 9 ispitanika glavna prednost braka je finansijska neovisnost što nam govori u prilog tome da su danas ljudi sve više neovisni, i da finansije sve manje igraju ulogu u sklapanju braka.

Tabela 6. Prednosti braka prema mišljenju učesnika studije

Prednosti braka

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Vlastita porodica i djeca	23	46.0	46.0	46.0
	Socijalno povjerenje i jednakost	6	12.0	12.0	58.0
	Ostvariti ocekivanja roditelja i vrsnjaka	6	12.0	12.0	70.0
	Finansijska stabilnost	9	18.0	18.0	88.0
	Seksualno zadovoljstvo	6	12.0	12.0	100.0
	Total	50	100.0	100.0	

Grafik 5. Prednosti braka prema mišljenju učesnika studije

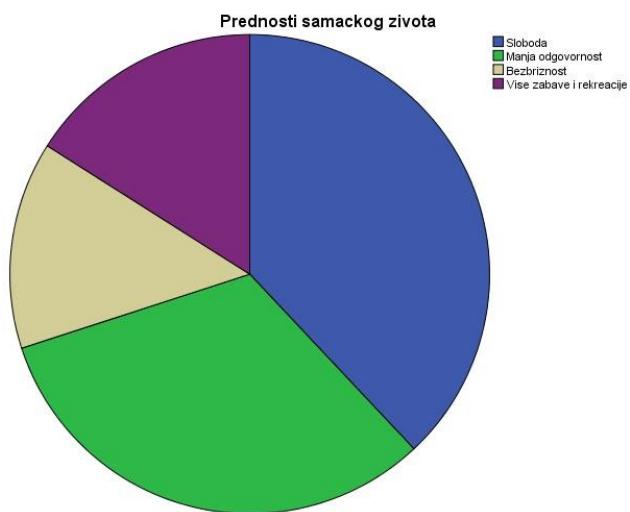
Kada su u pitanju prednosti samačkog života, najveći broj ispitanika, njih 19 (38,0%) smatra da je to sloboda, 16 ispitanika (32,0%) smatra da je to manja odgovornost, te da stoga samački život ima prednost nad brakom, 8 ispitanika (16,0%) smatra da je to postojanje više zabave, dok 7 ispitanika (14,0%) smatra da je to bezbrižnost (Tabela 7., Grafik 6.).

Prema rezultatima ovog istraživanja, može se reći da većina populacije izbjegava brak zbog osjećaja slobode, što može da se dovede u vezu sa modernizacijom društva, otvaranjem opcija za karijeru, putovanja, itd., te da većina populacije nije spremna za prihvatanje obaveza i odgovornosti koje brak nosi sa sobom.

Tabela 7. Prednosti samačkog života, prema mišljenju ispitanika

Prednosti samackog zivota

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Sloboda	19	38.0	38.0	38.0
	Manja odgovornost	16	32.0	32.0	70.0
	Bezbrižnost	7	14.0	14.0	84.0
	Vise zabave i rekreatije	8	16.0	16.0	100.0
	Total	50	100.0	100.0	

Grafik 6. Prednosti samačkog života, prema mišljenju ispitanika

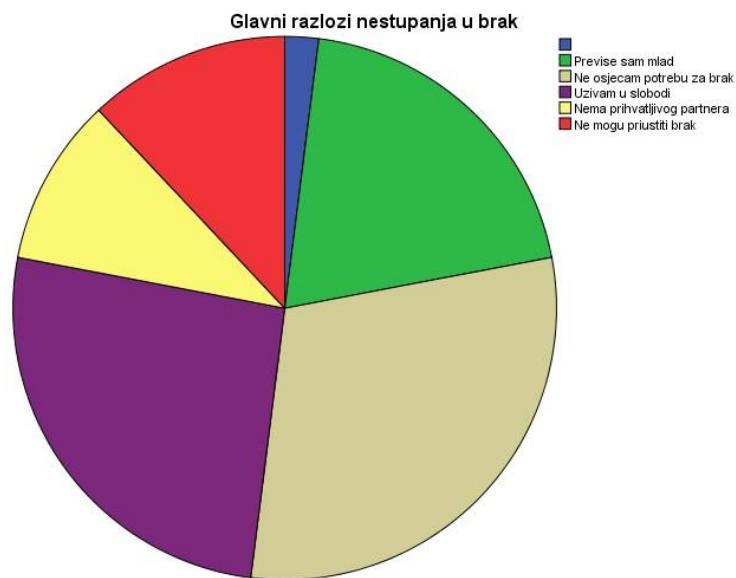
Kada su u pitanju razlozi za izostanak želje za stupanjem u bračnu zajednicu, ovo istraživanje je došlo do sljedećih rezultata: 15 ispitanika (30%) je izjavilo da je glavni razlog za nestupanje u brak odsustvo potrebe za stupanjem u brak, 13 ispitanika (26,0%) je navelo da voli da uživa u slobodi i da stoga neće da stupi u brak, 11 ispitanika (22,0%) je navelo da je glavni razlog nestupanja u brak to što su previše mladi za bračnu zajednicu, 6 ispitanika (12,0%) je navelo da ne može priuštiti stupanje u brak, 5 ispitanika (10,0%) je navelo kao razlog nestupanja u brak to što ne mogu da pronađu adekvatnog partnera (Tabela 8., Grafik 7.).

Savremeni način života bi mogao biti taj (otvaranje opcija za karijeru i putovanja) koji odbija populaciju od sklapanja braka, što opet govori da možda brak gubi na značaju kao institucija i osnova porodice.

Tabela 8. Glavni razlozi za nestupanje u brak

Glavni razlozi nestupanja u brak

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Previse sam mlad	11	22.0	22.0
	Ne osjecam potrebu za brak	15	30.0	52.0
	Uzivam u slobodi	13	26.0	78.0
	Nema prihvatljivog partnera	5	10.0	88.0
	Ne mogu priustiti brak	6	12.0	100.0
	Total	50	100.0	100.0

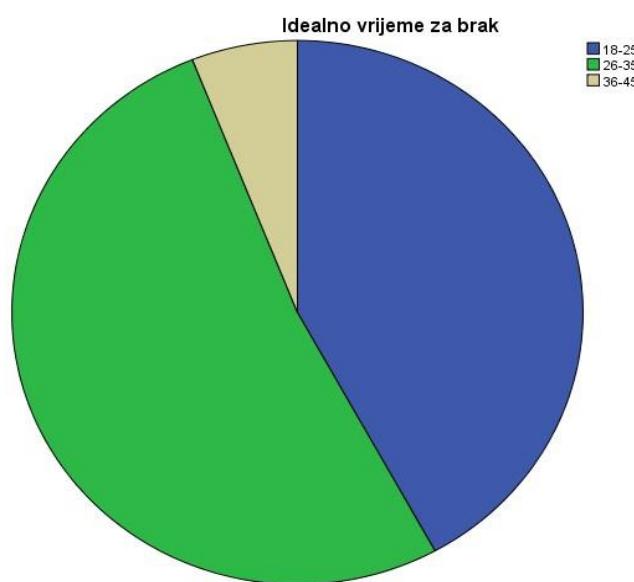
Grafik 7. Glavni razlozi za nestupanje u brak

Kada je u pitanju idealno vrijeme za stupanje u brak, rezultati ove studije su sljedeći: najviše ispitanika, njih 26 (52,0%) smatra da je to između 26. i 35. godine života, 21 ispitanik (42,0%) smatra da je to period između 18. i 25. godine života, 3 ispitanika (6,0%) smatra da je to u periodu između 36. i 45. godine života (Tabela 9., Grafik 8.).

Većina ispitanika smatra da je idealno vrijeme za sklapanje braka u produktivnom dobu, između 26. i 35. godine života, što govori da ne postoji sklonost ni ka kasnom, ali ni ranom sklapanju braka.

Tabela 9. Idealno vrijeme za sklapanje braka, prema mišljenju ispitanika

Idealno vrijeme za braka					
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
18-25	21	42.0	42.0	42.0	
26-35	26	52.0	52.0	94.0	
Valid					
36-45	3	6.0	6.0	100.0	
Total	50	100.0	100.0		

Grafik 8. Idealno vrijeme za sklapanje braka, prema mišljenju ispitanika

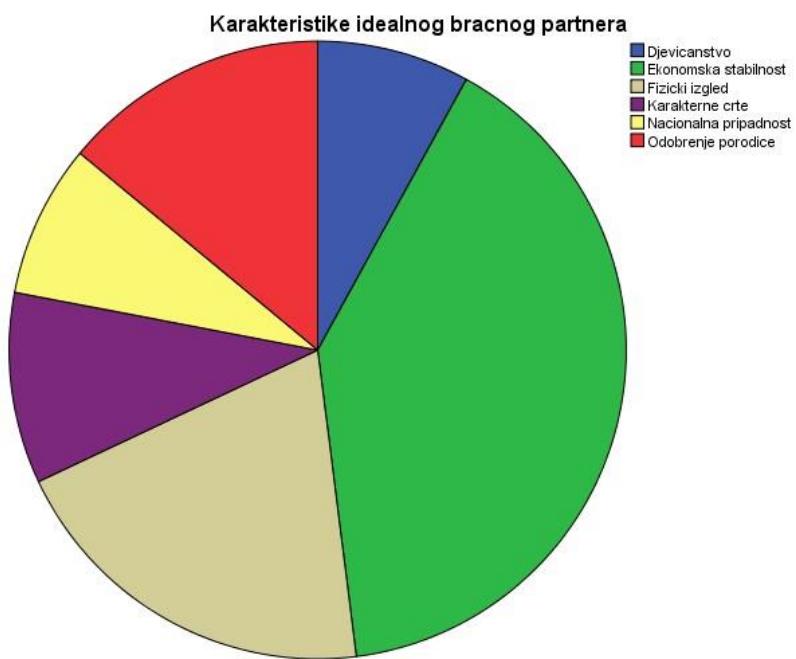
Prema mišljenju ispitanika ove studije, idealni bračni partner treba da posjeduje sljedeće osobine i kvalitete: najviše ispitanika, njih 20 (40,0%) smatra da je to ekomska stabilnost, 10 ispitanika (20,0%) smatra da je to fizički izgled, 7 ispitanika (14,0%) smatra da je kod izbora bračnog druga najbitnije odobrenje porodice, 5 ispitanika (10,0%) smatra da su to karakterne crte, 4 ispitanika (8,0%) smatra da je to djevičanstvo, 4 ispitanika (8,0%) smatra da je to nacionalna pripadnost (Tabela 10., Grafik 9.).

Većina populacije smatra, na osnovu rezultata ovog istraživanja i analize odgovora uzorka studije, da je ekomska stabilnost najpoželjnija karakteristika potencijalnog bračnog partnera, što se može povezati sa inače lošom socio-ekonomskom situacijom u zemlji kao razlogom odgađanja stupanja u bračnu zajednicu.

Tabela 10. Karakteristike idealnog bračnog partnera, prema mišljenju ispitanika studije

Karakteristike idealnog bračnog partnera

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Djevičanstvo	4	8.0	8.0	8.0
Ekomska stabilnost	20	40.0	40.0	48.0
Fizički izgled	10	20.0	20.0	68.0
Valid Karakterne crte	5	10.0	10.0	78.0
Nacionalna pripadnost	4	8.0	8.0	86.0
Odobrenje porodice	7	14.0	14.0	100.0
Total	50	100.0	100.0	

Slika 9. Karakteristike idealnog bračnog partnera, prema mišljenju ispitanika studije

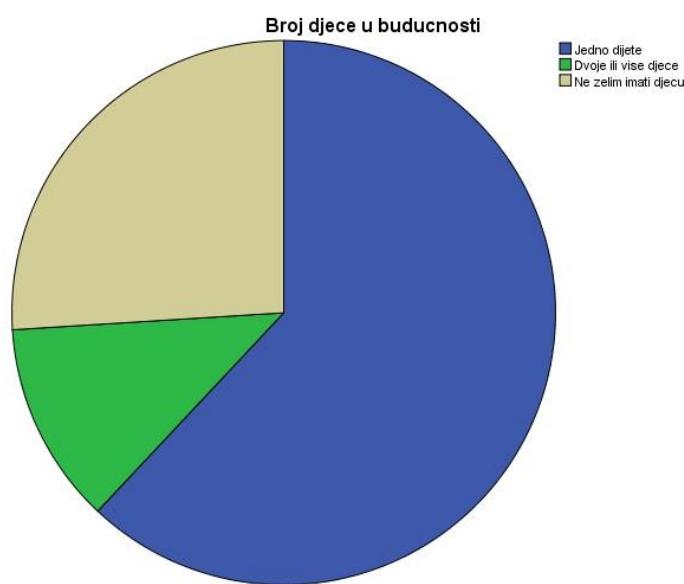
Prema broju djece koje žele i planiraju imati u budućnosti, odgovori ispitanika su sljedeći:

- 31 ispitanik (62,0%) želi jedno dijete,
- 13 ispitanika (26,0%) ne želi imati djecu,
- dok 6 ispitanika (12,0%) želi imati dvoje, ili više djece (Tabela 11., Grafik 10.).

Vjerovatno su loša materijalna situacija i veliki broj obaveza oko djece glavni razlozi za želju da se ima samo jedno dijete u braku, bez veće porodice u planovima.

Tabela 11. Odgovori ispitanika na pitanje koliko žele imati djece u budućnosti

Broj djece u budučnosti				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Jedno dijete	31	62.0	62.0
	Dvoje ili vise djece	6	12.0	74.0
	Ne zelim imati djecu	13	26.0	100.0
	Total	50	100.0	100.0

Grafik 10. Odgovori ispitanika na pitanje koliko žele imati djece u budućnosti

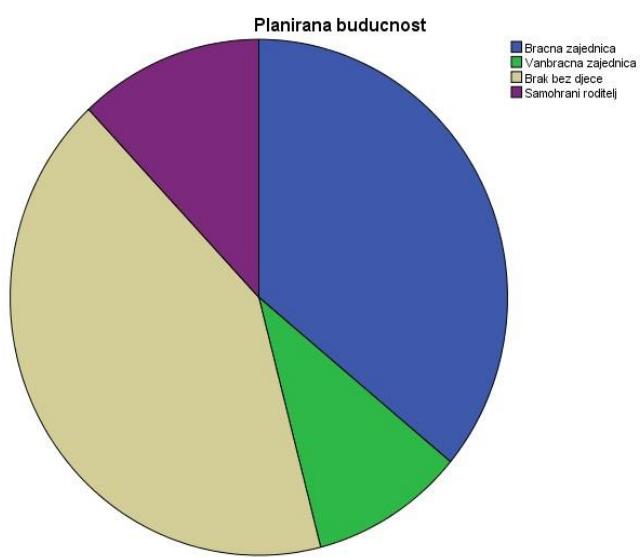
Prema tome kakve planove za budućnost imaju, struktura uzorka, to jest, odgovori ispitanika na to pitanje su sljedeći: najviše ispitanika, njih 21 (42,0%) želi brak bez djece, 18 ispitanika (36,0%) želi bračnu zajednicu, 6 ispitanika (12,0%) vidi sebe kao samohranog roditelja u budućnosti, dok 5 ispitanika (10,0%) želi vanbračnu zajednicu (Tabela 12., Grafik 11.).

Što se tiče planirane budućnosti, većina ispitanika želi brak bez djece. Možda razlog tome opet treba tražiti u želji za uživanjem u braku bez više obaveza, ili u lošoj socio-ekonomskoj situaciji.

Tabela 12. Planirana budućnost ispitanika

Planirana budućnost

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Bracna zajednica	18	36.0	36.0	36.0
Vanbracna zajednica	5	10.0	10.0	46.0
Valid Brak bez djece	21	42.0	42.0	88.0
Samohrani roditelj	6	12.0	12.0	100.0
Total	50	100.0	100.0	

Grafik 11. Planirana budućnost ispitanika

Bitna je i analiza odgovora ispitanika vezanih za shvatanje braka kao institucije i karakter te institucije. Rezultati istraživanja su prikazani u Tabeli 13. i Grafiku 12.

Prema iznesenim podacima, može se vidjeti sljedeće: ubjedljivo najveći procenat ispitanika, njih 27 (54,00%) shvata brak kao socijalnu, društvenu zajednicu i instituciju, dok samo jedan ispitanik smatra brak vjerskom zajednicom (2,00%), osam ispitanika (16,00%) smatra brak legalnom zajednicom.

Brak se odaljava od religijskih normi, prema rezultatima ovog istraživanja, te se odnosi najviše na modernu porodičnu zajednicu i instituciju.

Tabela 13. Stavovi ispitanika prema braku kao instituciji

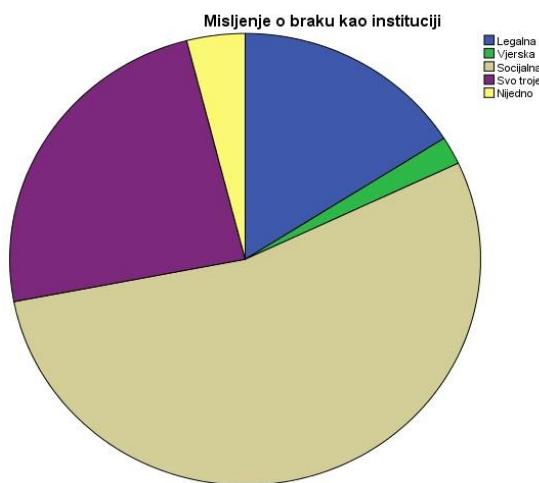
Statistics

Misljenje o braku kao instituciji

N	Valid	50
	Missing	0

Misljenje o braku kao instituciji

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Legalna	8	16.0	16.0	16.0
	Vjerska	1	2.0	2.0	18.0
	Socijalna	27	54.0	54.0	72.0
	Svo troje	12	24.0	24.0	96.0
	Nijedno	2	4.0	4.0	100.0
	Total	50	100.0	100.0	

Grafik 12. Stavovi ispitanika prema braku kao instituciji

Također, bitno je i utvrđivanje kauzaliteta između starosti ispitanika na jednoj i njihovih kriterija pri izboru bračnog partnera na drugoj strani Tabela 14.

Tabela 14. Poređenje starosti ispitanika sa njihovim kriterijumima u pogledu izbora potencijalnog bračnog partnera

Case Processing Summary						
	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Karakteristike idealnog bracnog partnera * Starost ispitanika (godine)	50	100.0%	0	0.0%	50	100.0%

Karakteristike idealnog bracnog partnera * Starost ispitanika (godine) Crosstabulation

Karakteristike idealnog bracnog partnera		Starost ispitanika (godine)			Total	
		18-25	26-35	36-45		
Karakteristike idealnog bracnog partnera	Djevicanstvo	Count	2	2	0	4
		% of Total	4.0%	4.0%	0.0%	8.0%
	Ekonomска стабилност	Count	9	8	3	20
		% of Total	18.0%	16.0%	6.0%	40.0%
	Fizicki izgled	Count	2	4	4	10
		% of Total	4.0%	8.0%	8.0%	20.0%
Karakteristike idealnog bracnog partnera	Karakterne crte	Count	4	1	0	5
		% of Total	8.0%	2.0%	0.0%	10.0%
	Nacionalna pripadnost	Count	3	1	0	4
		% of Total	6.0%	2.0%	0.0%	8.0%
	Odobrenje porodice	Count	2	3	2	7
		% of Total	4.0%	6.0%	4.0%	14.0%

Total	Count	22	19	9	50
	% of Total	44.0%	38.0%	18.0%	100.0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	10.466 ^a	10	.401
Likelihood Ratio	12.089	10	.279
N of Valid Cases	50		

a. 16 cells (88.9%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .72.

Istraživanje i statistička obrada podataka ($p=0.401$) nisu našli statistički značajnu razliku među ispitanicima, pa se može utvrditi da starost ispitanika nema značajnijeg uticaja na izbor idealnog bračnog partnera.

Također, bitno je i utvrđivanje kauzaliteta između spola ispitanika na jednoj i kriterija pri izboru potencijalnog bračnog partnera na drugoj strani (Tabela 15.).

Tabela 15. Poređenje spola ispitanika sa kriterijom pri izboru potencijalnog bračnog partnera

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Karakteristike idealnog bračnog partnera * Spol ispitanika	50	100.0%	0	0.0%	50	100.0%

Karakteristike idealnog bracnog partnera * Spol ispitanika Crosstabulation

		Spol ispitanika		Total
		Muski	Zenski	
Djevicanstvo	Count	3	1	4
	% of Total	6.0%	2.0%	8.0%
Ekonomска стабилност	Count	10	10	20
	% of Total	20.0%	20.0%	40.0%
Fizicki izgled	Count	4	6	10
	% of Total	8.0%	12.0%	20.0%
Karakteristike idealnog bracnog partnera	Count	1	4	5
	% of Total	2.0%	8.0%	10.0%
Karakterne crte	Count	1	3	4
	% of Total	2.0%	6.0%	8.0%
Nacionalna pripadnost	Count	4	3	7
	% of Total	8.0%	6.0%	14.0%
Odobrenje porodice	Count	23	27	50
	% of Total	46.0%	54.0%	100.0%
Total				

Chi-Square Tests

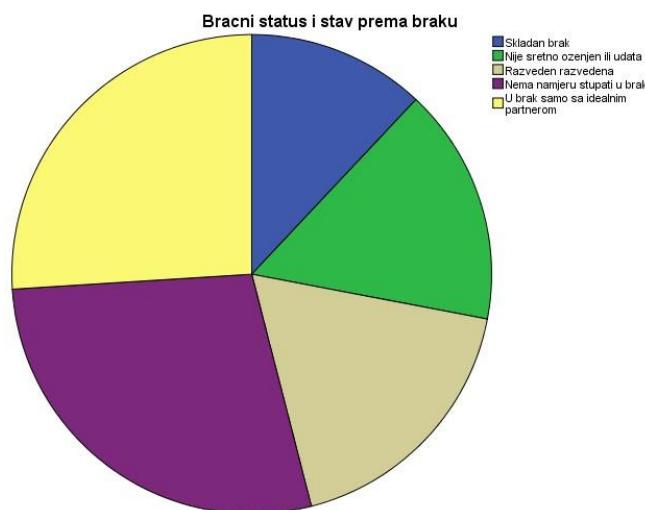
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4.049 ^a	5	.542
Likelihood Ratio	4.246	5	.515
N of Valid Cases	50		

a. 9 cells (75.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.84.

Ni ovdje obrada podataka nije našla nikakvu statistički značajnu razliku među ispitanicima, niti povezanost ($p=0,542$), te se može reći da spol nema veze sa izborom idealnog bračnog partnera.

Tabela 16. Odgovori ispitanika vezani za bračni status i stavove prema braku kao instituciji

Bracni status i stav prema braku					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Skladan brak	6	12.0	12.0	12.0
	Nije sretno ozenjen ili udata	8	16.0	16.0	28.0
	Razveden razvedena	9	18.0	18.0	46.0
	Nema namjeru stupati u brak	14	28.0	28.0	74.0
	U brak samo sa idealnim partnerom	13	26.0	26.0	100.0
	Total	50	100.0	100.0	

Grafik 13. Odgovori ispitanika vezani za bračni status i stavove prema braku kao instituciji

Iz Tabele 16. zaključujemo da najveći procenat ispitanika, njih 14 (28,00%) nema uopšte namjeru da stupi u brak, što govori o ne baš velikoj popularnosti braka kao institucije, visok procenat ispitanika, njih 13 (26,00%) bi zasnovalo bračnu zajednicu samo sa idealnim partnerom, što govori o relativno visokim kriterijumima pri izboru bračnog partnera, relativno visok procenat ispitanika, njih 9 (18%) je razveden, nešto manji, ali ipak značajan postotak ispitanika, njih 8 (16,00%) je izjavilo da nije u sretnom braku, najmanji procenat ispitanika, svega 6 (12,00%), je izjavilo da živi u skladnom i sretnom.

S obzirom na ove rezultate, relativno mali procenat sretno udatih/oženjenih, te visok procenat onih koji ne bi ulazili u bračne vode, može se reći da je glavna hipoteza (H) odbačena i opovrgнута. Druga hipoteza podrazumijeva nalaženje kauzalnog odnosa između nivoa obrazovanja ispitanika i njihove tendencije ka sklapanju braka, pretpostavljajući da osobe sa nižim stepenom obrazovanja imaju više tendencije ka zasnivanju bračne zajednice (Tabela 17.).

Tabela 17. Rezultati istraživanja i komparacija nivoa obrazovanja ispitanika sa njihovom tendencijom ka sklapanju bračne zajednice

	Cases							
	Valid		Missing		Total			
	N	Percent	N	Percent	N	Percent		
Nivo obrazovanja ispitanika * Planirana buducnost	50	100.0%	0	0.0%	50	100.0%		

Nivo obrazovanja ispitanika * Planirana buducnost Crosstabulation

			Planirana buducnost				Total
			Bračna zajednica	Vanbračna zajednica	Brak bez djece	Samohrani roditelj	
Nivo obrazovanja ispitanika	Osnovna skola	Count	2	1	7	1	11
		% within Nivo obrazovanja ispitanika	18.2%	9.1%	63.6%	9.1%	100.0%
		% within Planirana buducnost	11.1%	20.0%	33.3%	16.7%	22.0%
		% of Total	4.0%	2.0%	14.0%	2.0%	22.0%
	Srednja skola i zanat	Count	9	3	6	5	23
		% within Nivo obrazovanja ispitanika	39.1%	13.0%	26.1%	21.7%	100.0%
		% within Planirana buducnost	50.0%	60.0%	28.6%	83.3%	46.0%
		% of Total	18.0%	6.0%	12.0%	10.0%	46.0%
	Visoka skola i fakultet	Count	6	1	6	0	13
		% within Nivo obrazovanja ispitanika	46.2%	7.7%	46.2%	0.0%	100.0%
		% within Planirana buducnost	33.3%	20.0%	28.6%	0.0%	26.0%
		% of Total	12.0%	2.0%	12.0%	0.0%	26.0%
	Master magisterij doktorat	Count	1	0	2	0	3
		% within Nivo obrazovanja ispitanika	33.3%	0.0%	66.7%	0.0%	100.0%
		% within Planirana buducnost	5.6%	0.0%	9.5%	0.0%	6.0%
		% of Total	2.0%	0.0%	4.0%	0.0%	6.0%
	Total	Count	18	5	21	6	50
		% within Nivo obrazovanja ispitanika	36.0%	10.0%	42.0%	12.0%	100.0%
		% within Planirana buducnost	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
		% of Total	36.0%	10.0%	42.0%	12.0%	100.0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8.919 ^a	9	.445
Likelihood Ratio	10.944	9	.280
N of Valid Cases	50		

Istraživanje nije našlo nikakvu statistički značajnu razliku među ispitanicima ($p=0,445$), te se smatra da je hipoteza 1 (H1) odbačena.

Hipoteza 2 (H2) podrazumijeva utvrđivanje postojanja kauzaliteta između starosti ispitanika i njihove tendencije ka dobijanju djece, bilo u bračnoj, vanbračnoj zajednici, ili u ulozi samohranog roditelja (Tabela 18.).

Tabela 18. Poređenje varijabli starosti ispitanika i njihove želje da postanu roditelji

Case Processing Summary								
	Cases							
	Valid		Missing		Total			
	N	Percent	N	Percent	N	Percent		
Starost ispitanika (godine) * Planirana buducnost	50	100.0%	0	0.0%	50	100.0%		

Starost ispitanika (godine) * Planirana buducnost Crosstabulation							
Starost ispitanika (godine)	18-25		Planirana buducnost				Total
			Bracna zajednica	Vanbracna zajednica	Brak bez djece	Samohrani roditelj	
Starost ispitanika (godine)	18-25	Count	7	3	9	3	22
		% within Starost ispitanika (godine)	31.8%	13.6%	40.9%	13.6%	100.0%
		% within Planirana buducnost	38.9%	60.0%	42.9%	50.0%	44.0%
		% of Total	14.0%	6.0%	18.0%	6.0%	44.0%
	26-35	Count	8	2	7	2	19
		% within Starost ispitanika (godine)	42.1%	10.5%	36.8%	10.5%	100.0%
		% within Planirana buducnost	44.4%	40.0%	33.3%	33.3%	38.0%
		% of Total	16.0%	4.0%	14.0%	4.0%	38.0%
	36-45	Count	3	0	5	1	9
		% within Starost ispitanika (godine)	33.3%	0.0%	55.6%	11.1%	100.0%
		% within Planirana buducnost	16.7%	0.0%	23.8%	16.7%	18.0%
		% of Total	6.0%	0.0%	10.0%	2.0%	18.0%
	Total	Count	18	5	21	6	50
		% within Starost ispitanika (godine)	36.0%	10.0%	42.0%	12.0%	100.0%
		% within Planirana buducnost	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
		% of Total	36.0%	10.0%	42.0%	12.0%	100.0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2.127 ^a	6	.908
Likelihood Ratio	2.960	6	.814
N of Valid Cases	50		

a. 8 cells (66.7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .90.

I ovdje testiranje hipoteze (Hi-kvadrat test) nije našlo nikakvu statistički značajnu razliku ($p=0,908$), te se može reći da je i pomoćna hipoteza 2 (H2) odbačena.

Hipoteza 3 (H3) podrazumijeva postojanje kauzaliteta između starosti ispitanika i vremena u kojem oni žele da zasnuju bračnu zajednicu (idealno vrijeme za brak). Rezultati su prikazani u Tabeli 19.

Tabela 19. Poređenje starosti ispitanika i vremena koje oni smatraju optimalnim za brak

Starost ispitanika (godine) * Idealno vrijeme za brak Crosstabulation

			Idealno vrijeme za brak			Total
			18-25	26-35	36-45	
Starost ispitanika (godine)	18-25	Count	9	12	1	22
		% within Starost ispitanika (godine)	40.9%	54.5%	4.5%	100.0%
		% within Idealno vrijeme za brak	42.9%	46.2%	33.3%	44.0%
		% of Total	18.0%	24.0%	2.0%	44.0%
	26-35	Count	7	12	0	19
		% within Starost ispitanika (godine)	36.8%	63.2%	0.0%	100.0%
		% within Idealno vrijeme za brak	33.3%	46.2%	0.0%	38.0%
		% of Total	14.0%	24.0%	0.0%	38.0%
	36-45	Count	5	2	2	9
		% within Starost ispitanika (godine)	55.6%	22.2%	22.2%	100.0%
		% within Idealno vrijeme za brak	23.8%	7.7%	66.7%	18.0%
		% of Total	10.0%	4.0%	4.0%	18.0%
Total		Count	21	26	3	50
		% within Starost ispitanika (godine)	42.0%	52.0%	6.0%	100.0%
		% within Idealno vrijeme za brak	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
		% of Total	42.0%	52.0%	6.0%	100.0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7.702 ^a	4	.103
Likelihood Ratio	7.583	4	.108
N of Valid Cases	50		

Ni ovdje statistički testovi nisu pokazali postojanje statističke značajnosti i razlika ($p=0,103$), te se i posebna hipoteza 3 (H3) smatra odbačenom.

ZAKLJUČAK

U prošlosti su bile uobičajene porodice sa većim brojem članova. U istom domu, istoj kući je često živjelo i više generacija jedne porodice, pa su zajedno živjeli i pradjedovi, djedovi, očevi i majke, djeca, unuci, praunuci, itd.

Ovakve porodice su bile karakteristične najčešće za ruralna područja. U seoskim domaćinstvima, u prošlosti je bilo jako puno obaveza i posla, te je brojnija porodica davala veće šanse za opstajanje i napredak domaćinstva. Također, najčešće je vladala strožija patrijarhalna organizacija i ustrojstvo porodice, gdje je muški član porodice imao veća prava odlučivanja i čija se riječ i odluka više poštivala (*lat. pater familias*).

Međutim, ljudska historija je protkana mnogobrojnim i često radikalnim ekonomskim, pravnim i sveukupnim društvenim promjenama. Dolazilo je do promjena ekonomskog i državnog uređenja država, do ratova i udruženih velikih i radikalnih promjena valdajućih režima, itd. Sve se to odražavalo i na porodicu kao primarnu društvenu grupu, te na opšti sistem vrijednosti.

Industrijalizacija je bila jedan od najbitnijih fenomena koji je uticao na društvo sa mnogih aspekata. Prethodna ekstenzivna poljoprivreda u seoskim domaćinstvima i slabije razvijene urbane regije su bile relativno naglo zamijenjene urbanim vidom života, sa razvijanjem brojnih industrijskih sektora. To je bilo praćeno i razvojem trgovine, turizma i drugih privrednih grana, sa značajnim demografskim posljedicama. Inače, posebno u manje razvijenim zemljama, sa manje razboritom politikom investiranja u ruralna područja, postoji izražena tendencija migracija stanovništva iz seoskih područja ka razvijenijim urbanim područjima.

Ranije navedena struktura porodice, sa jačim vezama među njenim članovima, sa izraženijim autoritetom oca i muških članova, sa više izraženom disciplinom i specifičnim načinom življenja se počela mijenjati. Biznis i poslovni procesi zauzimaju dominantno mjesto u životu savremenog čovjeka. Karijera je ta koja poprima svojstva glavnog prioriteta, jer uspjeh u poslu podrazumijeva i bolje materijalne uslove za porodicu.

Ipak, industrijalizacija i ubrzani razvoj urbanih područja, te veliki broj različitih opcija za izgradnju karijere nose i dosta negativnih posljedica po sistem vrijednosti.

Moderni poslovi i radna mjesta zahtijevaju veliki utrošak vremena i truda, što se sve odražava i na raspoloživo vrijeme za druženja, izlaske i u konačnici, na porodicu, zasnivanje kvalitetnog bračnog odnosa, itd.

Može se reći da je sa te strane globalizacija donijela neke negativne promjene u do tada postojećim patrijarhalnim odnosima.

Tradicionalna struktura, obim i tip porodice, kakva je ranije opisana (patrijarhalni odnosi, veliki broj članova, više generacija porodice u istom domaćinstvu, itd.) je obično vezivana za ruralna područja i tradicionalne nastambe i privredne djelatnosti. Međutim, unutarnje migracije stanovništva, u okviru iste zemlje, što je uglavnom usmjereni od ruralnih područja ka urbanim, dovode do drastičnih promjena. Sada su to obično porodice sa manjim brojem članova, u manjim domovima (obzirom na prenapučenost urbanih područja), sa dosta promjena u odnosima među članovima.

Iako je patrijarhalni karakter porodice i dalje prisutan, ipak je on, može se sa sigurnošću reći, značajno oslabio, posebno u razvijenim i demokratski nastrojenim i uređenim društvima Zapadne Evrope, ali i u sve većem broju zemalja generalno. Demokratija obično nosi sa sobom veća prava glasa i odlučivanja svih članova datog društva. U tom kontekstu, i žene dobijaju sve veća prava, kako u porodici, tako i u društvu.

I dalje postoji znatna razlika između moći odlučivanja u porodici, jer muž obično i dalje posjeduje bolja primanja i resurse, dok se još često sreće podjela poslova u domaćinstvu, pri čemu je i dalje muž najčešće zadužen za obezbjeđivanje prihoda i grublje poslove, dok na ženu i dalje pada teret brige o domaćinstvu, brige o djeci, odgajanju djece, itd. Ipak, ranije izražena patrijarhalna shvatanja se značajno ublažavaju po intenzitetu, te žene dobijaju veća prava kada je u pitanju zaposlenje, sa manje raspoloživog vremena za brigu o domaćinstvu i djeci. Stoga se češće javljaju bračni parovi sa manje djece, sa manje raspoloživog vremena za porodični život, itd. Da li je to jedan od glavnih razloga za nastanak manjeg broja sklopljenih brakova, za veći broj razvoda, itd. bi možda trebalo biti tema nekog budućeg istraživanja.

Ono što je skoro nedvosmisленo u slučaju zemalja u tranziciji, u slučaju manje razvijenih i manje uređenih država, kao što je Bosna i Hercegovina i dosta zemalja u njenom okruženju, jeste da lošije uređenje države, sa manje eksprimiranom demokratijom, manje liberalnim stavovima i, što je najbitnije, sa manje razvijenom ekonomijom, jeste da postoji opšti trend odliva mozgova i produktivne, radno sposobne populacije.

Mladi ljudi, u najproduktivnijim godinama, suočeni su sa nezaposlenošću, sa visokim stepenom korupcije i drugih neželjenih socio-ekonomskih fenomena, afirmaciju u karijeri su prinuđeni da potraže u drugim, razvijenijim državama, najčešće zapadnog svijeta.

Ovakve migracije imaju, svakako, jako puno negativnih posljedica po društva kojima se dešavaju. Iako postoje i neki pozitivni efekti, ipak najčešće odliv mozgova dovodi do osipanja radno sposobne i produktivne populacije. Sa tim neminovno dolazi i manji broj sklopljenih brakova stanovništva, veće starenje populacije, manji natalitet, itd. Ovo je svakako jedan od najbitnijih faktora koji utiču i mijenjaju i porodični život u Bosni i Hercegovini i zemljama sa sličnim problemima. To su sve pojave koje mijenjaju stavove mladih ljudi prema braku i porodici.

Ovo istraživanje je pokušalo da dođe do podataka o tome kakvi su stavovi mladih u Bosni i Hercegovini, u pogledu braka, bračnog partnera, bračne zajednice, vremena sklapanja braka, potomstva, itd. U tom pogledu, ova studija je došla do određenih zaključaka.

Neznatno veći dio ispitanika studije je bio ženskog spola, a što se tiče dobi, većina je bila u opsegu od 18 do 35 godina. U tom kontekstu, može se reći da je uzorak oslikavao podjednako muški i ženski dio populacije u najproduktivnijim godinama života. Također, većina ispitanika je, kada je u pitanju nivo obrazovanja, je imala srednju školu, sa značajnim udjelom i osoba sa visokom školom, to jest, fakultetskom diplomom. Ipak, skoro dvostruko veći broj ispitanika sa srednjom školom govori u prilog tvrdnje da dolazi do osipanja visokoobrazovane radne snage i pojedinaca, što je u skladu sa podacima iznesenim u ovom istraživanju.

Što se tiče shvatanja braka, prema ovom istraživanju, većina ispitanika smatra da je glavna prednost braka imati sopstvenu porodicu i djecu, što se može protumačiti kao činjenica da je brak i dalje predstavlja bazu porodice, kao osnovne društvene grupe. Ono što je značajan podatak je i činjenica da je danas u porastu i broj razvoda. Također, osobe se danas često odlučuju i na samački život. Prema ovom istraživanju, glavna prednost samačkog života leži u slobodi i manjem broju obaveza i odgovornosti tokom života, koje bračna zajednica svakako nosi sa sobom.

Prema ovom istraživanju, smatra se da brak ne treba zasnivati ni u ranom ni u kasnom periodu života, već između 26 i 35. godine života, dakle, u najproduktivnijem periodu života. To bi se moglo protumačiti kao izbjegavanje zasnivanja bračne zajednice u ranom periodu života, što vjerovatno ima veze sa finansijskom nestabilnošću.

Zasnivanje bračne zajednice je velika obaveza i odgovornost i jedan od preduslova za to jeste i odabir pravog bračnog partnera.

Prema rezultatima ove studije, većina populacije ipak bira najčešće osobu koja ima bolju ekonomsku situiranost i financijsku stabilnost, smatrajući to glavnim parametrom pri odabiru bračnog druga.

Kada se uzme u obzir suština drugih studija skorijeg datum, koje su se ticale socio-ekonomskih situacija u Bosni i Hercegovini (nezaposlenost mladih, odliv mozgova i osipanje produktivne, radno sposobne populacije sa ovih prostora), jasno je iz kojih razloga većina osoba smatra da idealan bračni partner mora da ima dobru ekonomsku situiranost. Također, značajan dio populacije smatra i da je fizički izgled jako bitan pri odabiru bračnog druga.

Kao što je već rečeno, većina objektivnih studija koje se tiču socio-ekonomskog statusa u Bosni i Hercegovini se slaže sa jednim, a to je da postoje visok stepen nezaposlenosti i loša materijalna situacija (pokazano kroz objektivne indikatore), što vodi u demoralizaciju mladih i produktivnih ljudi. Jedan od aspekata života u kojem se to odražava jeste i zasnivanje porodice i ostavljanje potomstva. Većina populacije, prema ovom istraživanju, želi brak bez djece, a čak i kada bi stupili u brak i imali potomstvo, željeli bi samo jedno dijete. To je također u saglasnosti sa drugim studijama koje pokazuju da se porodica mijenja, ne samo kvalitativno, nego i kvantitativno u smislu njenog obima i broja članova.

Kvalitativne promjene braka se također odražavaju na više nivoa i sa više aspekata. Poznato je da se brak smatrao zajednicom muškarca i žene sa izraženom vjerskom, to jest, religijskom konotacijom. Međutim, prema ovom istraživanju, brak podrazumijeva najviše socijalnu kategoriju i instituciju, dok zanemarljiv broj ispitanika brak smatra religijskom zajednicom, što se može shvatiti kao značajno odstupanje braka od patrijarhalnih načela kakva su nekada postojala.

U ovom istraživanju:

- glavna hipoteza se smatra opovrgnutom, uslijed prisustva relativno velikog broja mladih koji ne žele ulaziti u bračnu zajednicu, niti zasnivati porodicu, itd.,
- stepen obrazovanja nije povezan sa tendencijama za sklapanje braka,
- starost ispitanika također nije povezana sa tendencijama ispitanika da sklapaju brak i imaju djecu,
- također, starost ispitanika nije povezana ni sa izborom vremena i perioda života u kojem mladi žele da zasnuju porodicu.

Generalno, na osnovu rezultata ove studije, može se reći da stavovi prema braku, bračnoj zajednici i porodici oslikavaju opšti negativni socio-demografski trend u Bosni i Hercegovini, što se oslikava u osipanju populacije, bez značajnijih tendencija usmjerenih ka obnavljanju i očuvanju tradicionalnih

vrijednosti i kulture, te najveći dio populacije smatra da je brak društvena zajednica, za čije solidne osnove mora postojati dobra ekonomski i finansijska potpora. Znajući kakva je situacija u Bosni i Hercegovini i zemljama u okruženju, ovo ne treba da čudi, te se na tom, praktično najbitnjem elementu savremenog života, mora dodatno poraditi, ako se želi unarpnjediti natalitet i odnos mlađih i produktivnih osoba prema braku i porodici. Ovo istraživanje je, ipak, obuhvatalo relativno mali broj ispitanika, te je preporuka da se vrše dodatna i opsežnija istraživanja na ovu temu, kako bi se dobili što precizniji i realniji podaci. U svakom slučaju provedeno istraživanje može poslužiti kao osnov za neka buduća istraživanja.

LITERATURA

1. Akrap, A., & Živić, D. (2001). Demografske odrednice i obilježja obiteljske strukture stanovništva Hrvatske. *Društvena istraživanja*, 10(4-5), pp. 621-654.
2. Anonimno. (2016). Brak zakonski i društveno uređena zajednica. Dostupno na: <https://novosti-info-portala.blogspot.com/2016/05/brak-zakonski-i-drustveno-ureena.html>, datum pristupa: 3.1.2022.
3. Anonimno: (2020). Pojam i definicija porodice. Dostupno na: <https://www.docscopy.com/sr/korisnici/prijava/> datum pristupa: 4.1.2022.
4. ASBiH. (2021). *Bosna i Hercegovina u brojevima 2020*. Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine.
5. Barich, R. R., & Bielby, D. D. (1996). Rethinking marriage: Change and stability in expectations, 1967-1994. *Journal of Family Issues*, 17(2), pp. 139-169.
6. Bartolac, A. (2013). *Stavovi studenata o kohabitaciji i braku*. Soc. ekol. Zagreb, Vol. 22.
7. Bartley, S. J., Blanton, P. W., & Gilliard, J. L. (2005). Husbands and wives in dual-earner marriages: Decision-making, gender role attitudes, division of household labor, and equity. *Marriage & Family Review*, 37(4), pp. 69-94.
8. Bobić, M. (2004). The households of Serbia at the dawn of third millennium: Socio-demographical analysis. *Sociologija*, 46(4), pp. 349-372.
9. Brajša, P. (2009). *Brak i obitelj iz drugog kuta*. Zagreb: Glas Koncila.
10. Brotherson, S. E., & Duncan, W. C. (2004). Rebinding the ties that bind: Government efforts to preserve and promote marriage. *Family Relations*, 53(5), pp. 459-468.
11. Chesnais, J. (1996). Fertility, Family, and Social Policy in Contemporary Western Europe. *Population and Development Review*, 22(4), pp. 729-739.
12. Cromwell, R. E., & Olsen, D. H. (1975). *Power in families*. Newbury Park: SAGE.

13. Čudina-Obradović, M., & Obradović, J. (1998). Utjecaji socio-ekonomskoga položaja obitelji na bračne, obiteljske i socijalizacijske procese. *Revija za sociologiju*, 29(1-2), 27-47.
14. Đorđević, B. (1985). *Savremena porodica i njena vaspitna uloga*. Beograd: IPI
15. Hadžić, Z. (2021). *Stavovi mladih o izboru partnera i osnovnim prediktorima uspješnosti braka*. Dostupno na: <https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/06/STAVOVI-MLADIH-O-IZBORU-PARTNERA-I-OSNOVNIM-PREDIKTORIMA-USPJEŠNOSTI-BRAKA-Hadzic-Zinajda.pdf>, datum pristupa: 3.1.2021.
16. Fowers, B. J. (1991). His and her marriage: A multivariate study of gender and marital satisfaction. *Sex Roles*, 24(3-4), pp. 209-221.
17. Golubović, Z. (1981). *Porodica kao ljudska zajednica: alternativa autoritarnom shvatanju porodice kao sistema prilagođenog ponašanja*. Zagreb: Naprijed
18. Gubernskaya, Z. (2010). Changing attitudes toward marriage and children in six countries. *Sociological Perspectives*, 53(2), 179-200.
19. Kangas, O. and Rostgaard, t. (2007). Preferences or institutions? Work—family life opportunities in seven European countries. *Journal of European Social Policy*, 17, pp. 240-259.
20. Karney, B. R., & Bradbury, T. N. (1995). The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, methods, and research. *Psychological bulletin*, 118(1), 3.
21. Kurdek, L. A. (2005). Gender and marital satisfaction early in marriage: A growth curve approach. *Journal of marriage and family*, 67(1), pp. 68-84.
22. Latić, A. i Murtić, R. (2020). *Funkcionalnost porodice sa aspekta sistemske porodične terapije*. Sarajevo: Kantonalna javna ustanova ‘’Porodično savjetovalište
23. Lee, G. R. (1977). Age at marriage and marital satisfaction: A multivariate analysis with implications for marital stability. *Journal of Marriage and the Family*, pp. 493-504.
24. Lindahl, K. M., Clements, M., & Markman, H. (1997). Predicting marital and parent functioning in dyads and triads: A longitudinal investigation of marital processes. *Journal of Family Psychology*, 11(2), p. 139.

25. Ljubetić, M. (2007). (Selbst-) Bewertung im System der frühen Erziehung und Bildung. *Pedagogijska istraživanja*, 4(1), pp. 56-56.
26. Lomazzi, V., Israel, S., & Crespi, I. (2019). Gender equality in Europe and the effect of work-family balance policies on gender-role attitudes. *Social Sciences*, 8(1), p. 5.
27. Lye, D. N., & Waldron, I. (1997). Attitudes toward cohabitation, family, and gender roles: Relationships to values and political ideology. *Sociological Perspectives*, 40(2), pp. 199-225.
28. Markman, H. J., Stanley, S. M., & Blumberg, S. L. (2001). *Fighting for your marriage: Positive steps for preventing divorce and preserving a lasting love*. San Francisco: Jossey-Bass.
29. Martin, P. D., Specter, G., Martin, D., & Martin, M. (2003). Expressed attitudes of adolescents toward marriage and family life. *Adolescence*, 38(150), p. 359.
30. Milić, V. (1988). Application of some bibliometric and prosopographic procedures in the study of the history of sociology. *Sociološki pregled*, 22(1-2), 73-98.
31. Millett, K. (2000). Theory of sexual politics. *A Documentary Reader*, pp. 123-153.
32. Matejčić, B. (2013). Dostupno na: <https://www.libela.org/sa-stavom/3976-o-cemu-govorimo-kada-govorimo-o-braku/?fbclid=IwAR0WlYinpdnI9gJlx8kOoT3p-Qb1rjZ72XqdC3arvJ2m-KcuSJwiPBwJyA>
33. Norton, R. (1983). Measuring marital quality: A critical look at the dependent variable. *Journal of Marriage and the Family*, pp. 141-151.
34. Petković V i Aleksić P (2003). *Sociologija*. Beograd: Ekonomski fakultet
35. Popenoe, D. (2006). Marriage and family in the Scandinavian experience. *Society*, 43(4), pp. 68-72.
36. Porodični Zakon Federacije Bosne i Hercegovine. Dostupno na: https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/porodicni_zakon_Federacije_BiH.pdf
37. Puljiz, V. (2005). Demografski trendovi u Evropi. *Revija za socijalnu politiku*, 12(2), p. 263

38. Rodman, H. (1967). Marital power in France, Greece, Yugoslavia, and the United States: A cross-national discussion. *Journal of Marriage and the Family*, pp. 320-324.
39. Rogers, S. J., & Amato, P. R. (2000). Have changes in gender relations affected marital quality? *Social forces*, 79(2), pp. 731-753.
40. Sharma, K. (2013). *Gender and green governance*. New Delhi: Oxford University Press
41. South, S. J., & Spitz, G. (1986). Determinants of divorce over the marital life course. *American sociological review*, pp. 583-590.
42. Spanier, G. B. (1979). The measurement of marital quality. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 5(3), pp. 288-300.
43. Stanković, B., & Penev, G. (2010). Trendovi vanbračnih rađanja u Srbiji u drugoj polovini 20. i početkom 21. veka u širem evropskom kontekstu. *Stanovnistvo*, 48(1), str. 1-24.
44. Stevanović, M. (2000). *Obiteljska pedagogija*. Varaždinske Toplice: Tonimir.
45. Thornton, A. and Freedman, D. (1982). Changing attitudes toward marriage and single life. *Family Planning Perspectives*, 14(6), pp. 297-303.
46. Thornton, A., & Philipov, D. (2009). Sweeping changes in marriage, cohabitation and childbearing in Central and Eastern Europe: New insights from the developmental idealism framework. *European Journal of Population/Revue européenne de Démographie*, 25(2), pp. 123-156.
47. Tomić-Koludrović, I. (2000). Ekonomski aspekti položaja žena u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, str. 20-59.
48. Milić, A. (2001). Sociologija porodice - kritika i izazovi. Beograd: Čigoja štampa
49. Turčilo, L. i sar. (2019). *Studija o mladima Bosna i Hercegovina 2018/2019*. Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung
50. Umberson, D., Williams, K., Powers, D. A., Liu, H., & Needham, B. (2006). You make me sick: Marital quality and health over the life course. *Journal of Health and Social Behavior*, 47(1), pp. 1-16.

51. WakeTech. (2016). Types of families. Available at URL:<https://eslblogs.waketech.edu/esl-english/2016/12/03/types-of-families/> Accessed on 25th of May 2021. 19h30min
52. Yucel, D. (2014). What Predicts Egalitarian Attitudes Towards Marriage and Children: Evidence from the European Values Study. *Social Indicators Research volume, 120*, pp. 213–228.
53. Yucel, D., & Koydemir, S. (2015). Predictors of marital satisfaction in North Cyprus: exploring the gender effects. *Journal of Family Studies, 21*(2), pp. 120-143.
54. Turčilo, L. i sar. (2015). *Studija o mladima u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung
55. Živić, D. (2003). Demografske odrednice i posljedice starenja stanovništva Hrvatske. *Revija za socijalnu politiku, 10*(3), pp. 307-319.
56. Zrinščak, S. (2008). *Što je religija i čemu religija: sociološki pristup*. Bogoslovska smotra, 78(1), str. 25-37.

BIOGRAFIJA

Emra Sinanović rođena 22. februara 1995. godine u Srebrenici, općina Srebrenica, BiH.

Obrazovanje;

- 2010.-2014. godine Gimnazija „Visoko“ u Visokom
- 2015.-2018. godine Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka, odsjek za socijalni rad (Bachelor studij)
- 2018.2021 godine Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka, odsjek za socijalni rad (Master studij)

Poslovno i volontersko iskustvo;

- Praktični rad u Servis centru za podršku porodicama djece i osoba s potečkoćama u razvoju, „Servis Centru Dajte Nam Šansu“ u periodu od 03.07.2017. godine do 21.07.2017. godine
- Praktični rad u JU Kantonalni Centar za Socijalni rad, Služba socijalne zaštite općine Ilijaš u periodu od 05.03.2018. godine do 16.03.2018. godine.
- Volontersko iskustvo u JU Centar za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju „Vladimir Nazor“ Sarajevo, u periodu od novembra – jula školske 2017/2018. godine

Sudjelovanje na naučnim skupovima i edukacijama;

- Učešće na konferenciji „Socijalni rad u zdravstvu“, Sarajevo, 28.02.2018. godine
- Učešće na predavanju na temu „Prezentacija stručne cjeline za zaštitu braka, porodice i djece u Kantonalnom centru za socijalni rad“
- Učešće na „Akademija za prevenciju maloljetničkog prijestupništva“
- Učešće u simulaciji „Obrazovanje koalicije u multietničkoj državi“
- Učešće na treningu „Uloga socijalnog radnika/ce u mentalnom zdravlju“

PRILOZI

Prilog br. 1 – anketni upitnik - stavovi mladih u BiH društву о braku i porodici

Poštovani/a, molimo Vas da na navedena pitanja odgovorite što iskrenije i tačnije. Upitnik je anonimnog karaktera, a dobijeni podaci će biti korišteni isključivo za potrebe istraživanja.

1. Vaš spol ?

- a) Muško
- b) Žensko

2. Vaša starost (godine)?

- a) 18-25
- b) 26-34
- c) 35-44
- d) 45 i više

3. Vaš nivo obrazovanja?

- a) osnovna škola
- b) srednja škola/zanat
- c) visoka škola/fakultet
- c) master/magisterij/doktorat

4. Kakav je Vaš trenutni bračni status i Vaš stav prema braku?

- a) u skladnom sam braku
- b) nisam sretno oženjen/udata
- c) razveden sam/razvedena
- d) nemam namjeru stupati u brak
- e) stupio/la bih u brak samo ako nađem idealnog partnera

5. Prema vašem mišljenju brak je institucija:

- a) legalna
- b) vjerska
- c) socijalna
- d) sve tri navedene
- e) nijedna

6. Prednosti braka su (ZAOKRUŽITI SAMO JEDAN, NAJTAČNIJI ODGOVOR):

- a) psihološko olakšanje
- b) imati vlastitu djecu i porodicu
- c) razviti socijalno povjerenje i jednake odnose
- d) ostvarenje očekivanja od strane roditelja i vršnjaka
- e) finansijaska stabilnost
- f) samostalnost
- g) seksualno zadovoljstvo

7. Prednosti života kao samca?

- a) sloboda
- c) manja odgovornost
- d) bezbrižnost
- e) više zabavnih i rekreativnih sadržaja u životu

8. Koji su glavni razlozi ne stupanja u brak?

- a) previše sam mlad
- b) ne osjećam potrebu za brak
- c) školske obaveze
- d) uživam u svojoj slobodi
- e) ne mogu upoznati prihvatljivog partnera
- f) ne mogu imati dobar odnos sa suprotnim spolom
- g) ne mogu sebi priuštiti brak
- h) nemam regulisano stambeno pitanje
- i) nemam podršku roditelja

9. Prema Vašem mišljenju koje je idealno vrijeme za brak?

- a) 18-25
- c) 26-35
- d) 36-45
- e) 45 i više

10. Prilikom izbora bračnog partnera u kojoj mjeri ćete razmotriti sljedeće:

- a) obrazovanje
- b) ekonomsku stabilnost
- c) riješeno stambeno pitanje
- c) izgled
- d) osobine ličnosti
- g) nacionalna pripadnost
- h) vjeroispovijest
- i) zajednički interesi
- j) odobrenje porodice
- k) djevičanstvo

11. U budućnosti želim imati:

- a) jedno dijete
- b) dvoje ili više djece
- c) ne želim imati djecu

12. Svoju budućnost planiram:

- a) u okrilju bračne zajednice
- b) vanbračne zajednice
- c) planiram osnovati brak bez djece
- d) sebe u budućnosti vidim kao samohranog roditelja

Naziv odsjeka ifiiikatedre: Odsjek za socijalni rad
Predmet: _____

IZJAVA O AUTENTICNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Emra Sinanovic
Naslov rada: STAVOVI MLADIH U BH DRUSTVU O BRAKU I PORODICI
Vrsta rada: Magistarski rad
Broj stranica: 87

Potvrđujem:

- da sam procitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etickim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitskih disciplinskih pravila koja se tieu plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznaceno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimieno, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoskolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznacio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la koristene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporucenih stilova citiranja, sa navodenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis koristenog citiranog izvora;
- da sam odgovarajuce naznacio/la svaku pomoc koju sam dobio/la pored pomoci mentora/ice iakademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis

Sarajevo, 18.01.2021.godine

